

OMAOHJAAJAMENETELMÄ VAAJAKOSKEN SOS-NUORISOKODISSA

Laura Rinkineva

Opinnäytetyö

Maaliskuu 2007

**JYVÄSKYLÄN
AMMATTIKORKEAKOULU**

Sosiaali-ala

Tekijä(t) Laura Rinkineva	Julkaisun laji Opinnäytetyö	
	Sivumäärä 58+7	Julkaisun kieli suomi
	Luottamuksellisuus ☐ Salainen saakka	
Työn nimi Omaohjaajamenetelmä Vaajakosken SOS-nuorisokodissa		
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn ohjaaja(t) Moilanen Johanna ja Pekonen Meeri		
Toimeksiantaja(t) Vaajakosken SOS-nuorisokoti		
Tiivistelmä <p>Opinnäytetyöni käsittelee omaohjaajamenetelmää ja sen kehittämistä Vaajakosken SOS-nuorisokodissa. Tavoitteena on selvittää sekä nuorten että työntekijöiden näkökulmasta miten omaohjaajuus määritellään, mikä on omaohjaajan rooli kasvattajana, mitä omaohjaaja merkitsee nuorelle ja miten omaohjaajamenetelmää voitaisiin kehittää SOS-nuorisokodilla.</p> <p>Tutkimukseni on laadullinen ja menetelmänä käytin teemahaastattelua. Haastattelin kolmea SOS-nuorisokodilla kirjoilla olevaa nuorta ja kolmea työntekijää.</p> <p>Haastatteluissa nousi esiin omaohjaajasuhteen tärkeys. Keskeistä omaohjaajasuhteessa on pitkäjänteisyys ja luottamus. Nuorelle on tärkeää, että hänellä on luotettava aikuinen, joka kuuntelee, ymmärtää ja auttaa häntä. Kuten haastatteluissakin nousi esiin, omaohjaajan työtä tehdään omalla persoonalla, joten jokainen suhde on varmasti erilainen. Näiden yksittäisten kokemusten kautta voi nähdä nousevan esiin sellaisia asioita, joiden uskoisin näkyvän myös jos tutkimuksen kohdejoukkoa laajennettaisiin.</p> <p>Kehitettävää omaohjaajamenetelmässä on nuorten näkökulmasta yhteisen ajan lisääminen omaohjaajaan kanssa ja asioiden hoitaminen silloinkin, kun omaohjaaja ei ole töissä. Työntekijöiden haastatteluissa esiin nousi palautteen antamisen haastavuus työyhteisössä. Toivon opinnäytetyöni toimivan keskustelun herättäjänä SOS-nuorisokodissa.</p>		
Avainsanat (asiasanat) Lastensuojelu, lastensuojelulaitos, omaohjaaja, SOS-nuorisokoti		
Muut tiedot		

Date
9.3.2007

Author(s) Laura Rinkineva	Type of Publication Bachelor's Thesis	
	Pages 58+7	Language Finnish
	Confidential ☐ Until	
Title The personal leader system in SOS youth house of Vaajakoski		
Degree Programme Degree Programme of Social Care		
Tutor(s) Moilanen Johanna and Pekonen Meeri		
Assigned by The SOS youth house of Vaajakoski		
Abstract <p>My Bachelor's thesis is concerned with the personal leader system in SOS youth house of Vaajakoski. My goal is to survey how do adolescents and employees define a personal leader, what is the role of personal leader, what does personal leader mean to adolescent and how this personal leader system could be developed in the SOS youth house of Vaajakoski. My research is qualitative and the data was collected by interviewing three adolescents and three employees from SOS youth house. Interviews were based on certain themes.</p> <p>Based on the interviews it seems that personal leader system is considered important. Trust seems to be very important thing in a relationship between an adolescent and an his personal leader. It should be a long-term relationship. It is important for these adolescents to have an adult who they can trust and who understands them and helps when needed. Every relationship is different since every employee and adolescent is different. With these individual experiences I think you can see something that would come up also if the group of people was larger.</p> <p>Adolescents hope that they could have more time with their personal leader. It is also important to them that things go on even if their personal leader is not present. Employees could use more feedback. I hope that my thesis will stir conversation in SOS youth house.</p>		
Keywords Child welfare, child welfare institution, personal adult, SOS youth house		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

KUVAILULEHTI

DESCRIPTION

1	JOHDANTO	3
2	SOS-LAPSIKYLÄTYÖ	5
2.1	SOS-LAPSIKYLÄTYÖN PERUSAJATUKSET	5
2.2	SOS-LAPSIKYLÄTYÖN PERUSTEHTÄVÄ JA PERIAATTEET	6
2.3	OPPILASKODEISTA NUORISOKODEIKSI.....	8
2.4	VAAJAKOSKEN SOS-NUORISOKOTI	9
3	LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO	10
3.1	LASTENSUOJELUN LAKIPERUSTAA	10
3.2	SIJAISHUOLTO JA SEN MERKITYS	12
3.3	SIJAISHUOLTO JA SOSIAALINEN KIINNITTÄMINEN.....	14
3.4	LAITOSKASVATUS	15
3.4.1	<i>Yhteisöllisyys</i>	16
3.4.2	<i>Yksilöllisyys</i>	17
3.4.3	<i>Toiminnallisuus</i>	18
4	OMAOHITAJAMENETELMÄ	19
4.1	OMAOHITAJAMENETELMÄN LÄHTÖKOHDAT	19
4.2	OMAOHITAJASUHDE	20
4.3	OMAOHITAJAMENETELMÄ VAAJAKOSKEN SOS-NUORISOKODISSA	22
4.4	OMAOHITAJAN TYÖNOHJAUS.....	24
5	TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN	25
5.1	TUTKIMUKSEN TAUSTAA JA TUTKIMUSTEHTÄVÄT	25
5.2	TEEMAAHAASTATELUN LAADULLISEN TUTKIMUKSEN MENETELMÄNÄ	26
5.3	AINEISTON KERUU.....	27
5.4	AINEISTON ANALYYSI.....	28
5.5	TUTKIMUKSEN LAATU JA LUOTETTAVUUS.....	29
6	TUTKIMUKSEN TULOKSET	32
6.1	HAASTATELTUJEN TAUSTAT	32
6.2	OMAOHITAJAN MÄÄRITTÄMÄ.....	33

	2
6.3 OMAOHJAAJA KASVATTAJANA ARJESSA.....	34
6.4 OMAOHJAAJASUHDE	38
6.5 OMAOHJAAJAMENETELMÄN KEHITTÄMINEN.....	45
7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	51
LÄHTEET.....	57
LIITE 1. TEEMAHAASTATTELURUNKO NUORELLE	59
LIITE 2. TEEMAHAASTATTELURUNKO TYÖNTEKIJÄLLE	61
LIITE 3. HAASTATTELUSUOSTUMUS	63
LIITE 4. YHTEISTYÖSOPIMUS	64

1 JOHDANTO

Lastensuojelu tuntuu olevan valitettavasti aina ajankohtainen teema. Suomessa lastensuojelun asiakasmäärät ovat olleet jatkuvassa kasvussa. Tilastot kertovat karua kieltä lastensuojelun tarpeesta. Sijoitettujen kokonaismäärä on kasvanut 2-5% vuosivauhtia viime vuosien aikana. Vuonna 2005 oli kodin ulkopuolelle sijoitettuna 15 160 lasta ja nuorta. Edellisestä vuodesta sijoitettujen määrä kasvoi 374:lla lapsella ja nuorella. Vuonna 2005 kasvuvauhti oli 2,5 %. Kaikkeaan yksi prosentti alle 18 -vuotiaista lapsista ja nuorista oli sijoitettuna kodin ulkopuolelle vuonna 2005. (Lastensuojelu 2005.)

Vuonna 2005 oli 5 504 (36%) sijoitetuista perhehoidossa, 7 225 (48%) laitoshuollossa ja muussa huollossa 2 431 (16%). Ammatillisiin perhekoteihin tai perheryhmäkoteihin ja vastaaviin oli sijoitettuna 2 442 (34%) laitoshuollossa olleista. Laitoshuollon osuus on kasvanut jo pitkään tasaisesti samalla kun perhesijoitusten osuus on laskenut. Huostaanotettuja lapsia oli viimeisimmän sijoitustiedon mukaan 9162. Edellisestä vuodesta huostaanotettujen määrä kasvoi 430 lapsella. Huostassa olevien kokonaismäärä on viime vuosina kasvanut 1 - 6 prosentin vuosivauhtia. Huostaanotto koski kaikkiaan 10 062 lasta ja näistä kiireellisen huostaanoton koki 1 659 lasta. Osa huostaanotetuista nuorista siirtyi vuoden aikana jälkihuoltoon täytettyään 18 vuotta. (Lastensuojelu 2005) Tilastotiedoissa näkyvät vain ne sijaishuollon järjestelyt, jotka on suoritettu kunnallisina lastensuojelutoimenpiteinä ja kirjattu sellaisina erilaisiin tietokantoihin. Tilastojen ulkopuolelle jäävät esimerkiksi sellaiset järjestelyt, joissa lasten hoito on järjestetty suvun kesken tai joissa se on hoidettu jonkin muun lastensuojelulain nojalla. Tilastoihin tulee siis suhtautua tietyllä varauksella. (Pösö 2004, 203)

SOS-lapsikylä yhdistys pyrkii omalta osaltaan tarjoamaan lastensuojelua tarvitseville lapsille uuden mahdollisuuden. SOS-lapsikyliin sijoitetaan huostaanotettuja pitkäaikaista sijoitusta tarvitsevia lapsia sisaruksineen. SOS-lapsikylä auttaa monen lapsen kohdalla katkaisemaan kierteen, jossa lasta siirrellään sijoituspaikasta toiseen. Vaajakosken SOS-nuorisokoti toimii SOS-lapsikyläyhdistyksen alaisena ja tarjoaa huostaanotetuille nuorille turvallisen ympäristön josta itsenäistyä. (Niemelä 2000)

Aihe opinnäytetyöhöni lähti SOS-nuorisokodilta ja heidän halustaan kehittää omaohjaajamenetelmää. Kävin keväällä 2006 tutustumassa tulevaan harjoittelupaikkaani ja opinnäytetyön tekeminen tuli puheeksi. Minulla ei vielä siinä vaiheessa ollut aihetta opinnäytetyölleni, joten aloimme miettiä, että tekisin opinnäytetyöni SOS-nuorisokodille. Ilahtuin ajatuksesta, että voisin tehdä opinnäytetyön josta saattaisi olla jollekin hyötyäkin. Aiheen muotoutuminen konkreettiseksi tutkimukseksi vei aikansa. Jouduin pohtimaan, mitä itse asiassa halusin tietää omaohjaajamenetelmästä ja mitä yritän työlläni saavuttaa. Tein neljän viikon harjoittelun SOS-nuorisokodilla syksyllä 2006 ja oikeastaan vasta sen jälkeen aloin työstämään opinnäytetyötäni. Haastattelut tein joulukuussa 2006 ja kirjoitustyön tein pääosin alkuvuodesta 2007.

Tutkimustehtäväksi selkiintyi selvittää sekä nuorten että työntekijöiden näkökulmasta miten omaohjaajuus määritellään, mikä on omaohjaajan rooli kasvattajana, omaohjaajan merkitys nuorelle ja omaohjaajamenetelmän kehitystarpeita Vaajakosken SOS-nuorisokodilla. Lähtökohtana oli tuoda esiin sekä nuorten että työntekijöiden ääni ja tähän pyrin haastattelemalla kolmea SOS-nuorisokodilla olevaa nuorta ja kolme omaohjaajaa.

Tein opinnäytetyöni ”tilaustyönä” Vaajakosken SOS-nuorisokodille. Tutkimuksen tavoitteena ei ole ollutkaan löytää mitään yleismaailmallista totuutta omaohjaajamenetelmän toteutuksesta, vaan toivon sen nostavan esiin näiden haastattelimieni henkilöiden kokemuksia ja näkemyksiä menetelmän kehittämisestä. Hehän ovat kaikki omien kokemustensa kautta omaohjaajasuhteen asiantuntijoita. Kuten haastatteluissakin nousi esiin, omaohjaajan työtä tehdään omalla persoonalla, joten jokainen suhde on varmasti erilainen. Näiden yksittäisten kokemusten kautta voi nähdä nousevan esiin sellaisia asioita, joiden uskoisin näkyvän myös jos tutkimuksen kohdejoukkoa laajennettaisiin. Toivon, että opinnäytetyöni onnistuu nostamaan esiin asioita ja ajatuksia, joista SOS-nuorisokodin henkilökunta voi hyötyä pyrkiessään kehittämään työtään. Myös muiden lastensuojelulaitosten on mahdollista peilata oman yksikkönsä toimintaa ja miettiä, miten heillä nämä asiat hoidetaan, onnistutaanko sinä ehkä paremmin vai voitaisiinko sen kehittämismahdollisuuksia tutkia.

2 SOS-LAPSIKYLÄTYÖ

SOS-lapsikylätyö on maailmanlaajuisesti levinnyt lastensuojeluaate, joka on lähtöisin Itävallasta jo toisen maailmansodan jälkeiseltä ajalta. SOS-lapsikylätyön perustaja oli Herman Gmeiner, jonka oma äiti kuoli hänen ollessa vasta 5-vuotias. Tämän menetyksen myötä hän ymmärsi, kuinka paljon lapsi tarvitsee äitiä. SOS-lapsikylätyö lähti käytännössä käyntiin yhdistämällä naiset, joilta sota oli vienyt perheen perustamisen mahdollisuudet ja lapset, jotka olivat jääneet orvoiksi tai kodittomiksi. (Niemelä 2000, 10; Rikkonen 1984)

Aate levisi Itävallasta ympäri maailmaa ja SOS-Kinderdorf International on kasvanut maailman laajimmaksi yksityiseksi lastensuojelujärjestöksi. Sillä on toimintaa 132 maassa ja SOS-lapsikylissä ja -nuorisokodeissa asuu yli 57 000 lasta ja nuorta. (SOS-lapsikylä ry) Suomeen lapsikyläajatuksen toi opiskelija Kaija Laitinen vuonna 1959. Hän oli tutustunut Itävallassa Imstin SOS-lapsikylään. (Rikkonen 1984, 103). Suomessa SOS-lapsikylätyön roolina on tarjota vaihtoehto silloin, kun lapsi tai nuori tarvitsee pitkäaikaista sijoitusta. Keskeistä lapsikylätyössä on vanhemmuuden ja huolenpidon jatkuvuus ja sitoutuminen. Lapsikylässä tai nuorisokodissa voi elää itsenäistymiseen asti. Yli 21-vuotiaille SOS-lapsikyläyhdistys mahdollistaa jatko-ohjelman, jonka tavoitteena on tukea nuorta itsenäiseen elämään. (Piironen 2000, 7,14)

Suomessa on viisi lapsikylää, jotka toimivat Ylitorniossa, Punkaharjulla, Espoon Tapiolassa, Vihannissa ja Kaarinassa. Lisäksi Vaajakoskella toimii SOS-nuorisokoti. Toimintaa ylläpitää SOS-lapsikyläyhdistys. Hallitus hoitaa yhdistyksen asioita ja vastaa päätöksistään vuosikokoukselle. SOS-lapsikyläyhdistyksen tavoitteena ei ole taloudellisen voiton hankkiminen vaan se on perustettu lastensuojelun yhteistä toteuttamista varten. (Piironen 2000, 14)

2.1 SOS-lapsikylätyön perusajatukset

Lapsikylätyön perustana on käsitys jokaisen syntyvän lapsen tarpeesta saada tietyt perusasiat, jotka tukevat hänen kasvuaan terveeksi, myönteiseksi ja

elinvoimaiseksi ihmiseksi. Nämä perusasiat on Niemelä (2000) koonnut seuraavasti:

- Lapsi haluaa olla jonkun lapsi, jonkun oma. Hän haluaa kiintyä ja liittyä pysyvästi aikuiseen.
- Lapsi tarvitsee elämäänsä vastuullisia aikuisia. Lapsi kasvaa hyvin jos tuntee olevansa toivottu.
- Lapsi kaipaa ja tarvitsee vanhempiensa läsnäoloa ja myönteistä huomiota.
- Lapsi kurottuu mahdollisuuksien mittoihin, jos hänellä on näköala tulevaisuuteen ja tieto jatkuvuudesta.

Kaikilla lapsilla, myös lastensuojelun piirissä, on samat perustarpeet ja oikeudet. SOS-lapsikylätyöllä halutaan antaa todellinen uusi mahdollisuus riskitilanteeseen joutuneelle lapselle. Mahdollisuus on annettava riittävän varhain, kun lapsi pystyy vielä vastaanottamaan sen. (Niemelä 2000,13-14)

2.2 SOS-lapsikylien perustehtävä ja periaatteet

SOS-lapsikylätyö pohjautuu Suomessa lastensuojelulakiin ja lapsen oikeuksien julistukseen. SOS-lapsikylien perustehtävänä on kuntien huostaanottamien pitkäaikaista sijoitusta tarvitsevien lasten hoitaminen. Tarpeen vaatiessa saatetaan lapsikylään ottaa myös lyhytaikaista hoitoa tarvitsevia lapsia. Lapset sijoitetaan SOS-lapsikylään mieluiten alle 10-vuotiaana ja periaatteena on pitää sisarukset yhdessä. (Niemelä 2000, 16). Sisarussuhteet ovat ihmisen pitkäaikaisimpia ihmissuhteita ja lapsille on tärkeää antaa mahdollisuus varttua yhdessä sisarustensa kanssa. Joissain tapauksissa ei ole lapsen edun mukaista tulla sijoitetuksi sisarusten kanssa yhdessä, esimerkiksi tilanteessa, jossa lapsi käyttäytyy vihamielisesti tai aggressiivisesti sisaruksiaan kohtaan. SOS-lapsikylässä hoitomuotona on yhteisöllisesti tuettu perhehoito. Tarkoituksena on yhdistää parhaat puolet sijaiskodista ja lastenkodista. SOS-lapsikylätyölle luo pohjan neljä periaatetta: kylä, koti, äiti ja sisarukset

Kylä

SOS-lapsikylässä lapset asuvat kodeissaan lapsikylävanhempiensa kanssa. Nämä lapsikyläkodit on rakennettu keskenään samalle alueelle ja muodostavat näin tiiviin yhteisön. Lapsikylässä on yhteisiä harrastustiloja ja mahdollisuus kokoontua sekä lapsille suunniteltu pihapiiri ja yhteys luontoon. Jokaisen kylän alueella ja läheisyydessä sijaitsee myös asumisharjoittelu- ja tukiasuntoja itsenäistyville nuorille. Yhteisö on tukena kasvatuksessa, se on ikään kuin pieni kylä jossa kaikki tuntevat toisensa. Lapsikyläalueella asuu myös kylänjohtaja. (Niemelä 2000, 27-30)

Koti

”Koti on oma paikka maailmassa, paikka, johon lapsi kuuluu ja joka kuuluu lapselle.” SOS-lapsikyläkoti on sekä lasten että äidin tai vanhempien koti. Siellä eletään tavallista arkea; siivotaan, laitetaan ruokaa ja pestään pyykkiä. Lapsi osallistuu tämän arjen pyörittämiseen ikätasonsa mukaisesti. Koti tarjoaa turvallisen paikan, jossa kasvaa. Lapsen täytyy saada kuulua jonnekin ja jollekin. Lapsikylässä se on äiti ja koti. Kodista käsin lapsi voi hahmottaa muuta maailmaa. Kodissa lapsi saa olla turvallisesti lapsi ja tietää, että hänestä välitetään. Lapsikylän erona ns. tavalliseen kotiin on lasten vaihtuvuus. Lähtevän nuoren tilalle tulee uusi lapsi. (Niemelä 2000, 25-27)

Äiti

Lapsi tarvitsee ainakin yhden turvallisen aikuisen kiinteästi elämäänsä. Lapsikyliin sijoitettavilla lapsilla on vaurioita varhaisissa kiintymyssuhteissaan. Näiden vaurioiden korjaamiseen tarvitaan perusluottamuksen uudelleen rakentamista ja kiintymystä uuteen aikuiseen. Sen varaan rakentuu muu hoitotyö. SOS-lapsikylässä tämä aikuinen on äiti, joka sitoutuu lapsen pitkäaikaiseen hoitoon ja kasvatukseen. Lapsikylä äidin on oltava valmis ottamaan lapsi osaksi elämäänsä ja olla tälle vanhempi. (Niemelä 2000, 16-23)

Sisarukset

SOS-lapsikyläaate korostaa sisarusten merkitystä lapselle. Sisaruussuhde voi olla elämän pisin ihmissuhde ja tuoda pysyvyyttä lapsen elämään. Lapset sijoitetaan lapsikyläperheisiin yhdessä sisarustensa kanssa. Lapsikyläperheessä on useimmiten lapsia monesta biologisesta perheestä;

eri-ikäisiä ja tyttöjä sekä poikia. Lapsikyläperheessä lapset kasvavat kaikki keskenään sisaruksina ja tätä kautta oppivat vuorovaikutustaitoja ja voivat kiintyä toisiinsa. Sisarukset voivat olla merkittävä tuki matkan varrella. (Niemi 2000, 23-25)

Lapsikylävanhemmillä voi olla omiakin lapsia, mutta heidän toivotaan olevan sijoitettuja lapsia vanhempia, jotta he pystyvät ymmärtämään sijoitettujen lasten erityistarpeita ja eivät joudu kilpailutilanteeseen sijoitettujen lasten kanssa äidin tai vanhempien huomiosta.

Lapsikylätyölle on määritelty yhteiset laatuarvot, joiden pohjalta yhdistys toimii. Laatuarvot on koottu seuraavasti:

- lapsikeskeisyys ja lapsen kunnioitus
- aito välittäminen, sitoutuminen ja vastuu
- kodinomaisuus
- jatkuvuus
- ammatillisuus
- yhteisöllisyys.

Jokaisella lapsikylään sijoitetulla lapsella on tasaveroiset mahdollisuudet kehittyä ja saada tukea. Lapsi elää ainutkertaista elämäänsä ja hänet tulee aina ottaa huomioon ja kunnioittaa omana yksilönään. Lapsella on oikeus rakkautteen ja turvallisuuteen lapsikyläkodissaan ja kyläyhteisössään. Lapsella on tarve kiinnittyä aikuiseen, se on välttämätöntä tunne-elämän ja minuuden kehitykselle. Tieto jatkuvuudesta vapauttaa lapsen energian kasvuun ja kehitykseen. Jatkuva epävarmuus ja elämänmuutokset syövät tätä energiaa. (Piironen 2000, 7-8)

2.3 Oppilaskodeista nuorisokodeiksi

Lapsikyläideaan kuului alun perin, että 15-vuotiaina kaikki pojat ja osa tyttöistäkin siirtyivät lapsikyläkodista oppilaskotiin. Oppilaskoti nimityksestä luovuttiin Suomessa 1999 ja nykyään puhutaan nuorisokodista. Nuorisokodin ”miehi-sempään” ympäristöön siirtymistä pidettiin etenkin poikien kehityksen kannalta

tärkeänä ja samalla lapsikyläkodeista vapautui paikkoja uusille lapsille. Useimmissa maissa oppilaskodit sijaitsevat lähellä lapsikylää mahdollistaen täten tiiviin yhteyden säilymisen lapsikyläkotiin. Oppilaskoteja alettiin perustaa Suomeen 1970-luvulla. Vaajakoskelle perustettiin 24-paikkainen poikien oppilaskoti ja tytöille perustettiin pienimuotoisemmat oppilaskodit Punkaharjun ja Tapiolan lapsikyläyhteyteen. Suomessa oppilaskotimallista ei kuitenkaan tullut vallitsevaa. Vain 37% lapsikylänuorista on siirtynyt nuorisokotiin. Tähän on vaikuttanut mm. lapsikylän ja nuorisokodin välimatkat. Vaihtoehtoiseksi ratkaisuksi on perustettu opiskeluun liittyviä erillisiä tukiasuntoja. Nykyään Suomen ainut toiminnassa oleva SOS-nuorisokoti sijaitsee Vaajakosken Haapaniemessä. (Niemelä 2000, 72)

SOS-nuorisokoti palvelee ensisijaisesti lapsikyläyhteyden tarpeita täydentäen lapsikyläyhteyden sijoitettujen lasten hoitomahdollisuuksia lapsikyläyhteyden piirissä. Kuten lapsikyläyhteydessä, myös SOS-nuorisokodissa pyritään sijoituksen pitkäaikaisuuteen. SOS-nuorisokoti ei ole hetkellinen kriisisijoituspaikka vaan tavoitteena on, että nuori itsenäistyy nuorisokodista. Nuorisokoti voi olla hyvä vaihtoehto nuorelle, jolle lapsikyläympäristö ei tunnu sopivalta. Näin nuori pysyy kuitenkin lapsikyläyhteyden piirissä. 1990-luvulla lapsikyläyhteyden SOS-nuorisokoteihin tulevien nuorten määrä väheni ja nuorisokoteihin alettiin ottaa nuoria myös lapsikyläyhteyden ulkopuolelta. Myös lapsikyläyhteyden ulkopuolelta tulevien nuorten kohdalla on tavoitteena pitkäaikainen sijoitus ja itsenäistyminen nuorisokodista. Nuoret ovat useimmiten huostaanotettuja: huostaanottoa pidetään tukevampana perustana murrosikäisten kriisien läpiviemiseen kuin avohuollon tukitoimenpiteenä tapahtuvaa sijoitusta. (Niemelä 2000, 73)

2.4 Vaajakosken SOS-nuorisokoti

Vaajakosken Haapaniemessä sijaitseva SOS-nuorisokoti perustettiin vuonna 1974 SOS-oppilaskoti nimikkeellä SOS-lapsikyläyhteyden kasvavia nuoria varten. Nykyisellään Vaajakosken SOS-nuorisokotiin voidaan sijoittaa lapsikyläyhteyden lisäksi kunnista tulevia huostaan otettuja nuoria. Vaajakosken Haapaniemi sijaitsee lähellä lukuisia opiskelumahdollisuuksia, mikä vaikutti alun perin oppilaskodin perustamiseen juuri tähän paikkaan. Ensimmäiset nuoret tulivat oppilaskotiin asunnon ja opiskelupaikan perässä. (SOS-lapsikylä ry)

Vaajakosken SOS-nuorisokoti on 12 paikkainen ja se on tarkoitettu yli 13-vuotiaille nuorille, joille lapsikyläympäristö ei pysty tarjoamaan heidän tarvitsemaansa tukea. Nuorisokodilla työskentelee kahdeksan ohjaajaa, emäntäohjaaja, jälkihuolto-projekti työntekijä, koulunkäynninohjaaja, erityistyöntekijä ja johtaja. Vakituksia työntekijöitä on 11 ja määräaikaisia kaksi. Vaajakosken SOS-nuorisokoti on siis rakennettu laitokseksi, minkä ansiosta tilaa on runsaasti ja harrastusmahdollisuuksia on useita ihan pihapiirissä. Nuorisokodilla on mm. oma liikuntasali, puutyötilat, ompelu- ja askartelutilat ja bändikämppä. Talossa on 8 laitospaikkaa, jotka jakautuvat ns. poikien ja tyttöjen käytäville. Nuorisokodin yhteydessä on kolme itsenäistymisasuntoa, joissa nuori voi opetella omista asioista huolehtimista ja itsenäistä arkea, nuorisokodin työntekijöiden ollessa kuitenkin lähellä tukena ja turvana. Lisäksi sekä Vaajakoskella että Jyväskylässä sijaitsee itsenäistymisasuntoja, joissa nuori voi päästä itsenäisen elämän alkuun.

3 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLTO

3.1 Lastensuojelun lakiperustaa

Lastensuojelu on sosiaalitoimen alaista toimintaa, joka kunnan on velvollista järjestää. Lastensuojelu perustuu lastensuojelulakiin. Lastensuojelulla pyritään turvaamaan jokaiselle lapselle lastensuojelulain ensimmäisessä pykälässä mainitut oikeudet ”turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä etusija erityiseen suojeluun” (L 5.8.1983/683, 1§). Lastensuojelua toteutetaan lastensuojelulaissa määritellyin toimintamuodoin; perhe- ja yksilökohtaisella lastensuojelulla, joita ovat avohuollon tukitoimet, huostaanotto, sijaishuolto ja jälkihuolto. (L 5.8.1983/683, 8§)

Sosiaalilautakunta on velvollinen ottamaan lapsen huostaan ja järjestämään sijaishuollon jos puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kodin olosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään, jos avohuollon tukitoimet eivät ole tarkoituksenmukaisia tai mahdollisia tai jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja jos sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. (L

5.8.1983/683, 16§) Lastensuojelulaissa lapsena pidetään alle 18-vuotiasta ja nuorena alle 21-vuotiasta henkilöä (L 5.8.1983/683, 3§).

Huostaanotto on hallinnollinen päätös, jonka myötä lapsen kasvat- ja hoito- tehtävä siirtyy kunnan sosiaalilautakunnalle. Lapsen huolto ja holhous säilyvät kuitenkin hänen vanhemmillaan tai muilla holhoojilla tai huoltajilla. Sosiaalilautakunnalla on kuitenkin oikeus päättää lapsen kasvatuksesta, hoidosta, valvonnasta ja olinpaikasta. Käytännössä tämän tehtävän hoitaa se sijoituspaikka, jonne lapsi on sijoitettu. Vanhempien oikeuksia ja velvollisuuksia ei voida rajoittaa, huomioiden kuitenkin lapsen edun ja muut seikat, jotka voivat asiaan vaikuttaa. Lapsen huolto on pyrittävä toteuttamaan yhdessä lapsen huoltajien ja muiden läheisten kanssa. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 19) Lastensuojelun asiakkaille on lain mukaan aina tehtävä kirjallinen huoltosuunnitelma, jonka avulla konkretisoidaan huostaanoton tarkoitus ja tavoitteet ja se on tarkistettava tarpeen mukaan. Vain jos kyseessä on tilapäinen neuvonta ja ohjaus, ei huoltosuunnitelmaa tarvita. (L 5.8.1983/683, 11§) Se on asiakkaiden ja työntekijöiden yhteinen työväline, jota voidaan täydentää hoito- ja kasvatussuunnitelmalla. Huoltosuunnitelma ei vaadi yksimielisyyttä, mutta erimielisyydet on syytä kirjata muistiin. (Taskinen (toim.) 1999, 26)

Nykyinen lastensuojelulaki on vuodelta 1983. Eduskunta on hyväksynyt uuden lastensuojelulain, jonka on tarkoitus astua voimaan 1.1.2008 (Lastensuojelun kehittämishjelma). Uudistuksen keskeisiä tavoitteita on selkiyttää ja uudistaa lastensuojelulakia niin, että lastensuojelu toimii asiakaslähtöisesti ja lapsen etu otetaan huomioon sitä toteutettaessa. Tavoitteena on myös mahdollisimman vähäiset ristiriidat ja tulkintaongelmat lastensuojelulain toimeenpanossa. (Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio 2006)

SOS-lapsikyläsäätiön toimintaa ohjaa lastensuojelulain lisäksi Lapsen oikeuksien yleissopimus. Lapsen oikeuksien yleissopimus tuli voimaan kansainvälisesti 2. syyskuuta 1990. Se on yleismaailmallinen sopimus, jonka ulkopuolella ovat vain USA ja Somalia. Suomessa sopimus saatettiin valtion- sisäisesti voimaan elokuussa 1991. Sopimuksen pääperiaatteet voidaan tiivistää kolmeen kohtaan, joita sopimuksen katsotaan ensisijaisesti pyrkivän turvaamaan. Näiden kolmen kohdan mukaan lapselle on turvattava oikeu-

denmukainen osuus yhteiskunnan voimavaroista niin, että lapsella on oikeus mm. koulutukseen, sosiaaliturvaan ja terveydenhuoltoon, lapselle on turvattuva oikeus erityiseen suojeluun ja oikeus osallistumiseen. (Araneva 2001,101) Lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklassa sanotaan, että kaikissa lapsia koskevissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoveranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. (Lapsen oikeuksien yleissopimus. 3 artikla)

3.2 Sijaishuolto ja sen merkitys

Lastensuojelulaissa sijaishuolto määritellään lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämiseksi kodin ulkopuolella Vain lapsi, joka on sosiaalilautakunnan huostaanottama, voidaan sijoittaa sijaishuoltoon. Sijaishuolto voidaan järjestää perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla tarkoituksenmukaiseksi katsotulla tavalla. (L 9.2.1990/139, 22§)

Huostaanotto toimenpiteenä puuttuu vahvasti lapsen ja hänen perheensä elämään ja siksi laki nousee keskeiseksi määrittäjäksi sijaishuollosta puhuttaessa. Tarja Pösö (2004) korostaa sitä, että sijaishuoltoa on tarkasteltava laajemmin kuin vain lainsäädännön määräämänä toimintana. Sijaishuolto on monisisältöistä ja se käsittää sijoitettujen lasten arjen ja ympäristön, rinnakkaisen kodin tai toinen toistaan seuraavia koteja lastensuojelulapsuudessa, useat samanaikaiset vanhemmuus- ja kasvatussuhteet ja arjen järjestelyt, vanhemmuuden, ammatillisen työn, julkisen järjestelmän vastuun ja yksityisen yrittäjyyden. (Pösö 2004, 202)

Sijaishuolto herättää tunteita ja mielipiteitä puolesta ja vastaan. Se, miten sijaishuolto nähdään ja koetaan, juontuu pitkälti niistä arvoista, joiden pohjalta sijaishuoltoa arvioidaan. Sijaishuolto voidaan nähdä sen vahvuuksien kautta, mikä saattaa johtaa siihen, että ei nähdä tai käytetä niitä mahdollisia keinoja, joiden avulla lapsi voisi kasvaa kotona omassa perheessään. Korostettu huoli siitä, että lapsi joutuisi turhaan sijaishuoltoon tuo myös mukanaan riskinsä. Lapsi tai nuori saattaa joutua kasvamaan kotonaan haavoittavissa olosuhteissa. (Pösö 2004, 204) Ammattilaisten ja päättäjien tulisi tunnistaa arvot, joiden pohjalta he toimivat ja tiedostaa niissä piilevät riskit.

Sijaishuollon merkitystä lapsille ja nuorille voidaan tarkastella ainakin kahdesta näkökulmasta. Voidaan selvittää lasten ja nuorten mielipide ja kokemus sijoituksen mielekkyydestä kysymällä sitä heiltä itseltään. Toisena merkittävänä näkökulmana sijaishuollon merkityksestä voidaan pitää sijaishuollon vaikutusta lapsen tai nuoren käyttäytymiseen. (Pösö 2004, 204) Lasten ja nuorten kokemukset sijaishuollosta ovat tehdyissä tutkimuksissa osoittaneet pääasiassa positiivisiksi (mm. Bardy, Barkman & Janhunen 2000; Valkonen 1995).

Oja ja Virtanen (1998) tutkivat SOS-lapsikylistä ja oppilaskodeista itsenäistyneiden nuorten ja aikuisten kokemuksia sijoituksesta sekä heidän nykytilannettaan. Tutkimuksen kautta nousi esiin kuva, että suurin osa itsenäistyneistä nuorista piti lapsikylään sijoitusta hyvänä käänteenä lapsuudelleen. Eräs tutkimukseen haastateltu toteaa ”Et kyllä niinkun toi lapsikyläasia on tosi hyvä, vois kyllä olla tosi huono, jos mä en ois ikinä sinne päässyt”. Tutkimuksessa nousi esiin myös kritiikkiä SOS-lapsikylätoimintaa kohtaan, mutta ne usein koskivat jotain toiminnan osa-aluetta, eivät sijoitusta kokonaisuutena. Pääasiallisesti sijoitus lapsikylään nähtiin positiivisena asiana. Monen kohdalla lapsikylä katkaisi alkaneen ”sijoitusuran” ja lapsikylästä tuli heille pysyvä koti. Mainitsemisen arvoista lienee myös, että tutkimukseen osallistuneet korostivat lapsikylään pääsemisen olevan sitä parempi asia, mitä nuoremasta tulijasta on kyse. (Oja & Virtanen 1998)

Sijaishuollon merkitystä voi tarkastella myös sen kautta, miten sijoitus on vaikuttanut käyttäytymiseen. Ryhmätasoisena ilmiönä on todettu sijoitettuna olleiden eliniän olevan selvästi ikätovereitaan lyhempi (Pösö 2004, 205). Anja Laurila (Pösö 2004 mukaan) on empiirisesti todennut sijaishuollolla voivan olla lapsiin psykologisessa merkityksessä korjaavia vaikutuksia. Erilaiset elämäntavat sijoitettujen kohdalla ovat mahdollisia. Toisten elämä etenee tavanomaisella tavalla: koulutuksen kautta työelämään ja perheen perustamiseen. Toisilla taas on vaikeuksia näiden asioiden kanssa ja rikokset saattavat olla mukana kuvioissa. (Pösö 2004, 205) Ojan ja Virtasen tutkimuksen (1998) mukaan SOS-lapsikylistä ja oppilaskodeista itsenäistyneet nuoret ovat enimmäkseen pystyneet hyvin pääsemään kiinni ns. normaaliin aikuisen elämään. Monet kokivat elämänlaatunsa hyvänä. Kaiken kaikkiaan tutkimukseen osallis-

tunut joukko sulautuu suomalaiseen ”keskivertokansaan” niin koetun elämänhallinnan, koulutusasteen kuin työttömyyskokemustenkin osalta. (Oja & Virtanen 1998)

Sijaishuollon tehtävä on mahdollistaa lapselle tavallinen arki, tarjoamalla huolenpitoa, hoitoa ja kasvatusta. Tämän lisäksi lapsen ja nuoren sosiaalisten verkostojen muodostamista ja ylläpitämistä pyritään tukemaan. Keskustelussa sijaishuollon sisällöstä voidaan nostaa esiin erilaisia käsityksiä ja vaatimuksia. Riittääkö sijaishuollon sisällöksi tavallinen arki vai täytyykö sijaishuollolta vaatia erityistä hoitoa, kuntoutusta tai kasvatusta. Tavallista arkea tuskin on kukaan poistamassa sijaishuollon vaatimuslistalta, mutta sen rinnalle halutaan muutakin. Tämä on johtanut sijaishuoltoyksiköiden moninaistumiseen ja erikoistumiseen. (Pösö 2004, 206-207)

3.3 Sijaishuolto ja sosiaalinen kiinnittyminen

Keskeinen kysymys sijaishuollossa on lapsen tai nuoren sosiaalinen kiinnittyminen ja sen tukeminen ja vahvistaminen. Laitoksessa työntekijät vaihtuvat lapsen ympärillä ja voidaan pohtia tarjoavatko nämä työsuhteeseen perustuvat ihmissuhteet lapselle riittävän kiinnittymisen ja jatkuvuuden mahdollisuuden. Olisiko mielekkäämpää tarjota pysyvämpiä suhteita, joita on myös rajoitetumpi määrä, kuten perhehoidossa on mahdollista tehdä. (Pösö 2004, 208)

Huomioitavaa on myös sen sosiaalisen yhteisön laajuus, johon lapsi tai nuori sijoitetaan. Tätä yhteisöä eivät muodosta ainoastaan työntekijät, vaan myös muut sijoitetut lapset ja nuoret. Tämä on huomioitu lastensuojelulaitoksissa ja yhteisökasvatusta on pyritty kehittämään. Siinä nostetaan esiin koko yhteisön, siis myös muiden lasten ja nuorten, osallisuus kasvattajina ja tukijoina. Laitoshuollon mahdollisimman suurta integroitumista paikallisiin yhteisöihin ja lasten taustayhteisöihin on korostettu jo pitkään. Korostamalla avoimuutta on haluttu päästä eroon laitoksien eristäytyneestä leimasta. Sijaishuollon arjessa voi sosiaalisten verkostojen ylläpitoon liittyä monenlaisia käytännön ongelmia. Esimerkiksi lasten ja hänen vanhempiansa yhteydenpito ei aina toimi toivotulla

tavalla ja saattaa vaatia työntekijöiltä erityistä panostusta tai valvontaa. (Pösö 2004, 208)

Tutkimuksellisesta näkökulmasta yhteydenpidon ristiriitoja voidaan tarkastella kahdelta eri kannalta. Puhutaan tarve- ja suhdekoulukunnasta. Tarvekoulukunta korostaa näkemyksessään sijaishuollon mahdollistavan uusia tärkeitä suhteita, jotka voivat asettua korvaamaan aikaisempia vanhemmuussuhteita ja siksi yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin ei kaikissa tilanteissa ole ehdottoman tärkeää ylläpitää. Suhdekoulukunta taas korostaa biologisten vanhempien merkitystä ja lasten ja vanhempien välistä suhdetta. Sijaishuollossa syntyvät sosiaaliset, psykologiset ja kasvatukselliset vanhemmuussuhteet voivat parhaimmillaankin olla vain täydentäviä suhteita. Siksi siteitä vanhempiin on tuettava koko sijoituksen ajan. (Pösö 2004, 208)

SOS-lapsikylätyössä ajatellaan, että lapselle on tärkeää tuntea oma biologinen taustansa ja ylläpitää suhteita vanhempiin ja muihin sukulaisiin. Tämä on merkittävää lapsen identiteetin muodostumisen kannalta. Ensisijaisena tavoitteena on, että vanhemmat hyväksyisivät lapsen sijoituksen lapsikylään tai nuorisokotiin ja toimisivat yhteistyössä sijoituksen tavoitteiden saavuttamiseksi. (Piironen 2000, 11) Lapsi saattaa kokea, että hänellä ei ole lupaa kiinnittyä sijoituspaikkaansa, mikäli biologiset vanhemmat eivät hyväksy sijoitusta. Lapsi on vanhemmilleen lojaali ja voi kokea pettävänsä heidät kiinnittymällä uuteen ympäristöönsä. Jos sijoituksen pysyvyys tuntuu epävarmalta, vie se lapselta kasvuvoimia. Biologisten vanhempien, sosiaaliviranomaisten ja lapsikylän ihmistöimiva yhteistyö rauhoittaa lasta. Kun vanhemmat hyväksyvät lapsen sijoituksen ja pystyvät toimimaan yhteistyössä sijoituspaikan kanssa, helpottaa se lapsen kiinnittymistä uuteen paikkaan. (Niemelä 2000, 105)

3.4 Laitoskasvatus

Kun puhutaan tavallisesta arjesta, se ajatuksissa sijoitetaan kotiin, sijaishuollon tapauksessa siis sijaisperheen tai perhekodin ympäristöön.

Lastensuojelulaitosta voidaan pitää poikkeavana tällaisesta kotiympäristöstä, tehden näin tavallisen arjen elämisestä mahdotonta. Laitoksia onkin pyritty kehittämään kodinomaisemmiksi. Laitoksissa on usein perhehoitoa vahvem-

min käytössä erilaisia tiloja, kuten vierihoitoon tarkoitettut tilat. (Pösö 2004, 207) Laitoshoitoa leimaa moniammatillisuus ja siihen pätevoidytään monien erilaisten koulutusten kautta (Pösö 2004, 207). Lastensuojelulaitoksiin sijoitettujen lasten erilaisuudesta johtuen eri lastensuojeluyksiköt painottavat eri asioita ja perustehtävän määrittelyssä on painotuksellisia eroja. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 63)

3.4.1 Yhteisöllisyys

Yhteisöä voidaan kuvata identiteettiä vahvistavaksi vuorovaikutusjärjestelmäksi ja sen olemassaolon edellytyksenä pidetäänkin vuorovaikutusta. Yhteisön vuorovaikutuksen kautta sen jäsenillä on mahdollisuus kasvaa yhteisössä myös yksilönä. Lastensuojelulaitosyhteisön tehtävänä on välittää lapselle ja nuorelle yhteisiä asenteita, arvoja ja normeja, jotka antavat eväitä elämään. Yhteisöllisyys nousee merkittäväksi tekijäksi varsinkin nuorisokoti ympäristössä. Yhteisöllisyyttä voidaan hyödyntää kasvatuksessa ja korjaavassa hoidossa lastensuojelulaitoksessa. Tämä perustuu sille ajatukselle, että lapsen/nuoren kokonaispersoonallisuus riippuu ympäristöltä saadusta palautteesta sekä ympäristön asettamista vaatimuksista ja edellytyksistä. Ympäristön rakenteelliset tekijät vaikuttavat siis suuresti lapsen/nuoren kasvuun ja kehitykseen. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 117)

Yhteisöllistä vuorovaikutusprosessia voidaan kiihdyttää ja tätä kautta tehostaa sen positiivista vaikutusta lapseen/nuoreen. Kun yhteisö asettuu tilanteeseen, jossa vaatimuksia ja palautetta tulee lyhyessä ajassa, tehostuu yhteisön vaikutus sen yksittäisiin jäseniin. Esimerkiksi yhteinen erämaavaellus on tilanne, jossa kaikilla yhteisön jäsenillä on yhteinen päämäärä ja he tarvitsevat toisiaan saavuttaakseen sen. Monesti sijaishuollossa olevien lasten ja nuorten on vaikea luoda luottamuksellista riippuvuussuhdetta toiseen ihmiseen. Erämaavaellus poikkeuksellisena ja vaativana tilanteena voi edesauttaa läheisten suhteiden muodostumista. Tilanne, jossa jokainen yhteisön jäsen on omalla toiminnallaan vastuussa ryhmän hyvinvoinnista kiihdyttää kasvattavaa ja hoitavaa yhteisöprosessia. Jokainen saa omasta toiminnastaan välitöntä ja konkreettista palautetta, mikä auttaa arvioimaan toiminnan seurauksia. Yksi-

löiden yhteenkuuluvuus kasvaa ja identiteetti ryhmän jäsenenä vahvistuu. (Kyronseppä & Rautiainen 1993, 117)

3.4.2 Yksilöllisyys

Kaikki käyttäytyminen on psykologisesti motivoitua ja tämän takia on tärkeää ottaa lapset ja nuoret yksilöinä, jotta voidaan nähdä ne kunkin toiminnan taustalta löytyvät psykologiset syyt ja ymmärtää niitä. Koska käyttäytyminen voidaan täten nähdä aina merkityksellisenä, ei hoitotapahtumassa ole merkityksellistä ainoastaan lapsen/nuoren käyttäytyminen vaan myös työntekijän käyttäytyminen tilanteessa. Tässä tehtävässä erityisesti omahoitajalla on merkittävä rooli. Omahoitajamenetelmä on merkittävä yksilökeskeinen hoitomenetelmä, jossa omahoitaja sitoutuu pitkäjänteiseen ja suunnitelmalliseen työhön ”oman” nuorensa kanssa. Omahoitajalla on sovituisissa rajoissa kasvatustavastuu nuorestaan muun työyhteisön tuella. Kaikki yksilökeskeisten hoitomenetelmien edellytyksenä on:

- lapsen huomioiminen ja ymmärtäminen
- lapsen hahmottaminen eli tunteiden ja ajatusten ilmaiseminen ja käsitteleminen
- selittäminen eli ymmärrettävän kuvan muodostaminen lapsesta
- huolehtiminen, eli turvallisuuden tunteen ja luottamuksen välittäminen lapselle aikuisella asenteella. (Hermalahti ym., 29, 33; Karppinen 1997, 14)

Yksilöllinen hoito- ja kasvatussuunnitelma ohjaa lapsen tai nuoren kanssa tehtävää työtä ja on tärkeä yksilöllinen hoitomenetelmä. Hoito- ja kasvatussuunnitelmaan kirjataan tavoitteet, joihin sijoituksella pyritään. Suunnitelma tehdään yhdessä sosiaalityöntekijän, laitoksen, useimmiten omahoitajan ja perheen kanssa. Yhteistyö lapsen/nuoren kanssa on suunnitelmaa tehdessä hyvin tärkeää, jotta sitä voidaan käyttää hoidon ja kasvatuksen välineenä. Hoito- ja kasvatussuunnitelman toteuttamisessa on keskeisessä roolissa lapsen/nuoren ja hänen omahoitajansa välinen vuorovaikutus. Suunnitelmaa on tarkistettava säännöllisin väliajoin, sillä tilanteen

muuttuessa ja lapsen kasvaessa myös kirjatut tavoitteet on syytä päivittää. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 104)

Kaikkeen laitospedagogiikan toimintaan kuuluu myös oleellisena osana arviointi. Sijoitukselle on aina tietyt perusteet ja määritellyt kasvatustavoitteet, jotka edellyttävät arviointia. Arviointia tehdään sijoitusprosessissa monessa eri vaiheessa ja eri tasoilla. Sosiaalityöntekijä on ennen sijoitusta arvioinut lapsen elinolosuhteet sellaisiksi, että on lapsen edun mukaista tulla sijoitetuksi pois kotoaan. Sijoituspaikassa täytyy arvioida lapsen kokonaistilanne, johon kuuluu lapsen taustat, tietoa hänen käyttäytymisestään ja ominaisuuksistaan ja terveydentilastaan. Tämän arvion pohjalta voidaan lapsen kanssa alkaa työskentelemään. Arviointia on kritisoitu monesta eri näkökulmasta. Se saataan nähdä lasta leimaavana ja vain negatiivisia asioita esiin nostavana menetelmänä. Arvioinnin tarkoitus ei kuitenkaan ole etsiä pelkästään negatiivisia asioita, vaan myös voimavaroja ja mahdollisuuksia. Arviointi nähdään myös työntekijän kannalta hyvin raskaana prosessina. Arviointia tehdessä voi nousta esiin vaikeita asioita, joita työntekijän on vaikea kohdata ja käsitellä ilman tukea ja ohjausta. Sijoitetuilla lapsilla voi usein olla vaikeuksia luoda avointa suhdetta muihin ihmisiin, mikä vaikeuttaa arviointia. Jos taas lapsi on avoin ja suhteen muodostaminen onnistuu, saattaa siitä muodostua työntekijälle hyvin raskas riippuvuussuhde. Arvioinnin on lisäksi oltava yksityiskohtaista, yleistävät arviot ja tavoitteet eivät tue lapsen hoitoa ja kasvatusta yksilönä. Arviointi on haastavaa ja ammattitaitoa vaativaa. Työntekijän on oltava valmis kohtaamaan esiin nousevia vaikeitakin asioita ja käsittelemään niitä. Työnohjaus ja työyhteisön tuki on juuri näiden seikkojen takia oleellista lastensuojelutyössä. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 76-86)

3.4.3 Toiminnallisuus

Toiminnalliset hoito- ja kasvatustapahtumat voivat tarjota eheyttävän kokemuksen sisäisessä epäjärjestyksessä olevalle lapselle/nuorelle toiminnan kautta. Erilaiset toiminnot vahvistavat lapsen/nuoren minää ja niiden avulla hän tutustuu uusiin mielenkiinnon kohteisiin, opettelee itse vastaamaan vapaa-ajastaan, kehittää ryhmässä toimimisen taitojaan ja kokee yhteisyyttä muiden nuorten ja työntekijöiden kanssa. Nuori tarvitsee toiminnassa kuitenkin

paljon tukea, sillä voi olla, että nuoren itsemotivoitumisen kyky on heikko, hänen tietonsa ovat puutteelliset, hänellä on keskittymisvaikeuksia, hänen huomioimiskykynsä ei ole tarkka ja/tai hänen itsetuntemuksensa on huono eli hän ei tunne omia rajoituksiaan. (Hermalampi ym. 1985, 34)

Koulu ja harrastukset tuovat nuoren päivään rytmiä, joka tukee hänen kasvuun. Liian pitkät ”tyhjät” ajanjaksot saattavat antaa tilaa nuoren epätoivotulle käyttäytymiselle. Toiminta on siis itsessään palkitsevaa ja se ”pitää poissa pahan teosta”. Esimerkiksi erilaiset pelit ovat hauskaa ajanvietettä ja niihin sisältyy monia kehittäviä elementtejä. Peli voi sisältää yhteistoimintaa, sääntöjen noudattamista, keskittymistä ja itsensä ylittämistä.

4 OMAHOITAJAMENETELMÄ

4.1 Omahoitajamenetelmän lähtökohdat

Omahoitajamenetelmä on lastensuojelulaitoksissa yleisesti käytetty menetelmä. Kyseessä on yksilöllinen menetelmä, jolla tarkoitetaan lapsen tai nuoren järjestelmällistä ja suunnitelmallista hoitoa ja kasvatusta laitoshoidossa. Omahoitaja on lapselle/nuorelle nimetty oma aikuinen, joka perehtyy huolella hänen taustoihinsa ja tilanteeseensa. Oleellinen osa omaohjaajan tehtävää on suhteen luominen nuoreen. Omahoitajan ja nuoren välinen suhde on ammatillinen tunnesuhde, joka pyrkii tarjoamaan nuorelle pitkäaikaisen luottamuksellisen suhteen aikuiseen. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 100-102)

Omahoitaja on vahva tuki ja opastaja arjessa. Arjen erilaiset tilanteet tuovat haasteita nuorelle. Omahoitajan tuella nuori voi oppia kohtaamaan arjen haasteita ja oppia sietämään arkea. Vuorovaikutus nuoren kanssa auttaa nuorta kasvamaan. Nuoren tulevaisuuden kannalta omahoitajan paneutuminen työhönsä ja nuoren opettamiseen on korvaamatonta, oli sitten kyseessä käytännön asioiden hoitaminen tai toisen ihmisen kohtaaminen ja ymmärtäminen. (Lausteen perhekuntoutuskeskuksen omahoitajakuvaus.)

Omahoitajamenetelmä vaatii paljon työntekijältä. Se on pitkäjänteistä työtä, joka vaatii itsekuria ja kestävyyttä. Kukin työntekijä tekee työtään persoonallaan, tuskin on kahta samanlaista omaohjaajaa. Omahoitajan toimenkuva saattaa hieman vaihdella eri laitosten välillä, mutta perustehtävä on sama; sitoutuminen lapsen tai nuoren suunnitelmalliseen hoitoon ja kasvatukseen. Omahoitajalla on vastuu lapsen tai nuoren kasvattamisesta tietyissä rajoissa. Hän ei tee kasvatustyötään yksin, vaan tarvitsee ehdottomasti yhteistyökumppaneita hoito- ja kasvatussuunnitelman laatimiseen ja toteuttamiseen. Koko työyhteisön on osallistuttava jokapäiväiseen kasvatustyöhön päivittäisellä vuorovaikutuksella lapsen tai nuoren kanssa. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101) Omahoitaja pitää työyhteisön ajan tasalla oman lapsensa/nuorensa tilanteesta.

Lausteen perhekuntoutuskeskuksen omahoitajakuvauksessa kuvataan omahoitajaa ”läsnäolioksi”, tuntosarvilla varustetuksi ammattilaiseksi. Omahoitajalta vaaditaan ammattitaidon lisäksi herkkyyttä havainnoida asioita joita ei konkreettisesti voi nähdä tai kuulla. Aika, rohkeus ja paneutuminen ovat vaatimuksia omahoitajasuhteen luomisessa. Omahoitaja tarjoaa asiantuntijuutensa ja kumppanuutensa ”sijoituksen pituiselle matkalle”. (Lausteen perhekuntoutuskeskuksen omahoitajakuvauus.) Omahoitajamenetelmän työprosessi etenee yleensä siten, että aluksi omahoitaja pyrkii luomaan kontaktin lapseen/nuoreen ja synnyttämään luottamuksellisen suhteen. Kun kontakti on luotu, tarkastellaan lapsen käyttäytymistä, oireita ja suhtautumista muihin ihmisiin. Omahoitaja etsii yhdessä lapsen kanssa vaihtoehtoja hänen vaikealle käyttäytymiselleen ja auttaa ymmärtämään ja tunnistamaan oman käyttäytymisen syy- ja seuraussuhteita. Kun oireiden käsittely ja vaihtoehtoisen käyttäytymisen käsittelyvaihe katsotaan riittäväksi, alkaa suhteen purkaminen, eroahdistus käydään läpi ja lapsen itsenäistymistä tuetaan. (Karppinen 1997)

4.2 Omahoitajasuhde

Omahoitajasuhde on henkilökohtainen työntekijän ja lapsen tai nuoren tunsuhde. Omahoitajasuhde on vastavuoroinen kiintymyssuhde. Aikuisen tehtävänä on tarjota huolenpitoa, turvallisuutta ja luotettavuutta. Omahoita-

jasuhdetta kuvataan myös ammatilliseksi tunnesuhteeksi. Omahoitaja ja lapsi/nuori eivät voi käytännössä valita toisiaan, mikä nostaa esiin kysymyksen siitä, voiko kaksi sattumanvaraisesti yhteen laitettua ihmistä kiintyä toisiinsa. Kokemuksen mukaan kuitenkin omahoitajan paneutuminen tehtäväänsä mahdollistaa lapsen tai nuoren kiintymisen tähän. Lapsi tai nuori liittyy ja kiintyy aikuiseen, joka suhtautuu hyväntahtoisesti, ymmärtää ja tyydyttää hänen tarpeitaan. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101)

Englantilainen perhelääkäri ja psykoanalyytikko Donald Winnicott on luonut käsitteen korjaavasta kokemuksesta. Se on ajatus arjessa mahdollisesta vuorovaikutuksesta, joka voi antaa persoonallisuuden kehityksessä häiriintyneelle lapselle korjaavan kokemuksen. Jotta tällainen korjaava kokemus on mahdollinen, on lapselle tarjottava riittävän tyydyttävä ihmissuhde, jossa hänen tarpeensa huomioidaan ja ne tulevat tyydytetyiksi. Lastensuojelulaitoksessa omahoitajan ja lapsen välinen suhde on tällainen riittävän tyydyttävä ihmissuhde. Ihmissuhteella voi olla korjaava merkitys, jos ympäristö onnistuu tarjoamaan lapselle jonkun, jota tämä voi rakastaa. Näin ollen lapsen ei tarvitse toistaa jatkuvaa uuden ihmissuhteen etsintää. Hänellä on mahdollisuus korjaavaan ihmissuhteeseen, joka on edellytyksenä myönteiselle kehitykselle. (Winnicot 1980, Hermalampi ym. mukaan 1985, 30) Omahoitajan tehtävä on kestää lapsen/nuoren tunnekuohut ja provokaatiot. Lapsella voi olla aiempia kokemuksia hylkäämiseksi tulemisesta, joten hän olettaa, että ennemmin tai myöhemmin myös omahoitaja hylkää hänet. Omahoitaja joutuu työssään kohtaamaan ja voittamaan tämän halun hylätä vaikeasti käyttäytyvä lapsi ja pystyä vastaanottamaan tämän purkaukset. Usein regressiiviset ilmiöt voivat olla eteenpäin vieviä ja koostavia jos niiden annetaan nousta esiin ja ne tulevat kohdatuiksi. Lapsi tarvitsee riittävästi kokemusta siitä, että aikuinen ei hylkää häntä eikä mene rikki hänen tunnepurkauksistaan, vaan vastaanottaa ja käsittelee nämä asiat. Tämän kokemuksen myötä voi tapahtua eheytymistä. Monelle sijaishoidossa olevalle lapselle tämä on ensimmäinen kerta kun hän voi luottaa aikuisen hoitoon ja huolenpitoon ja sen jatkuvuuteen. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101-102; Tuovila 2001, 29, 60)

Omahoitajasuhteen myötä turvataan lapselle ja nuorelle sellaisen aikuisen olemassaolo, johon hänellä on mahdollisuus luoda luottamuksellinen suhde,

kiintyä ja samaistua ainakin osittain. Lapsi käyttää aikuista hyväkseen voimälähteenä omassa kasvussaan. Samastumisprosessin kautta lapsi oppii monia tärkeitä asioita, kuten ympäristönsä arvoja ja asenteita. Normaalisti samastumiskohteena ovat vanhemmat, mutta laitokseen sijoitetulla lapsella samastumiskohteena on omahoitaja. Samastuminen on erilaista lapsen iästä riippuen. Vanhempi lapsi tai nuori ei samastu niin kokonaisvaltaisesti ja ehdottomasti kuin pieni lapsi. Nuoren kohdalla puhutaankin osasamastumisesta eli nuori samastuu osittain omahoitajaan. Esimerkiksi ammatinvalintaa saattaa ohjata omahoitajan esimerkki, nuori saattaa haluta itsekkin isona lastensuojelun työntekijäksi. Jotta samastuminen voi tapahtua, on lapsen ja omahoitajan suhteessa oltava molemminpuolisia myönteisiä tunteita. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 102) Nuoruutta kuvataan usein elämän uudeksi tai toiseksi mahdollisuudeksi. Aikaisemmat häiriöt ja ongelmat voidaan saada voitettua, kun nuorta tuetaan tässä minän uudelleen muotoutumisen vaiheessa. (Vilkkoriihelä 1999, 243)

4.3 Omaohjaajamenetelmä Vaajakosken SOS-nuorisokodissa

Jokaisella nuorella on Vaajakosken SOS-nuorisokodissa omaohjaaja, joka on paneutunut hänen asioihinsa muita ohjaajia perusteellisemmin. Hänen kanssaan nuori hoitaa käytännön asioita ja voi luottaa siihen että tällä yhdellä aikuisella on selkeä kokonaiskuva hänen elämästään. Omaohjaaja sitoutuu nuoren suunnitelmalliseen ja pitkäjänteiseen kasvattamiseen ja tukemiseen. Omaohjaajan tukena ja apuna kasvatustehtävässä on koko muu työyhteisö ja omaohjaajan tehtävänä onkin pitää myös muu henkilökunta ajan tasalla nuoren tilanteesta. Jokaisella nuorella on omaohjaajan lisäksi nimetty varaomaohjaaja, jonka tehtävänä on hoitaa omaohjaajalle kuuluvia asioita varsinaisen omaohjaajan ollessa poissa, esim. pitkällä lomalla.

Eri paikoissa käytetään ristiin termejä omahoitaja ja omaohjaaja. Usein pienemmillä lapsilla, jotka tarvitsevat konkreettisesti hoitoa, ajatellaan olevan omahoitaja. SOS-nuorisokodissa ei käytetä hoitaja termiä vaan puhutaan omaohjaajasta. Tämän takana on ajatus siitä, että nuorisokodissa työntekijät eivät hoida nuoria vaan he ohjaavat heitä. Kun heidän ohjauksensa ei riitä, saatetaan tarvita hoitoa, jonka tarjoaa joku muu kuin nuorisokoti.

Omaohjaajuus SOS-nuorisokodissa on luonteeltaan pitkäjänteistä sijoitusten ollessa pääsääntöisesti useita vuosia kestäviä. Keskimääräinen sijoituksen pituus SOS-nuorisokotiin on kolme vuotta. Se on pitkä ja tärkeä aika nuoren elämässä, joten on tärkeää, että omaohjaaja pystyisi tukemaan ja ohjaamaan nuorta mahdollisimman hyvin ja tämän tarpeita vastaavasti. Työntekijöillä on ryhmätyönohjausta ja lisäksi heillä on mahdollisuus saada yksilötyönohjausta tarvittaessa.

Kun taloon tulee uusi nuori, miettivät johtaja ja erityistyöntekijä hänelle sopivan omaohjaajan. On pidettävä huolta siitä, että omaohjattavia ei keräänny liikaa yhdelle työntekijälle; jos jollain on jo kaksi omaohjattavaa, hän ei ala uuden nuoren omaohjaajaksi. Omaohjaaja voi myös korvata puuttunutta roolimallia, esim. jos nuori on kasvanut hyvin naisvaltaisessa ympäristössä, voidaan hänen omaohjaajakseen nimetä miestyöntekijä. Myös mahdolliset yhdistävät kiinnostuksen kohteet voivat vaikuttaa siihen, kuka nuoren omaohjaajaksi nimetään.

Omaohjaajan työn kuva on monipuolinen. Se sisältää kokonaisvaltaisesti kaikki merkittävät osa-alueet nuoren elämässä. Omaohjaaja osallistuu yhdessä nuorisokodin erityistyöntekijän kanssa nuoren huoltosuunnitelmapalaveriinhin ja on tiiviisti nuoren kanssa tämän saapuessa taloon ja tutustuttaa tämän uuteen ympäristöönsä. Omaohjaaja-nuori suhdetta pyritään rakentamaan heti alusta lähtien ja tarkoituksena on, että omaohjaajasuhde kestää koko sen ajan kun nuori on kirjoilla nuorisokodilla.

Omaohjaajasuhteen avulla voidaan turvata nuorelle ainakin yksi pysyvä ja turvallinen aikuinen tukemaan häntä. Omaohjaajan tärkein tehtävä on pystyä kestämaan nuoren provokaatiot ja vastustaa houkutusta olla vihamielinen, rankaiseva tai hylkäävä (Karppinen 1997). Omaohjaajan on näytettävä, että vaikka nuori käyttäytyisi huonosti tai olisi muuten hankala, omaohjaaja ei lähde minnekään.

Omaohjaajan tehtäviin kuuluu nuoren koulunkäynnin avustaminen, kuten läksyjen, koulumenestyksen ja poissaolojen seuraaminen ja varmentaminen sekä yhteistyö koulun kanssa. Nuoren ainevalintojen ja jatko-opiskelusuunnitelmien läpikäyminen nuoren kanssa on myös omaohjaajan

tehtävä. Omaohjaajan tulee kiinnittää huomiota myös nuoren vapaa-ajan käyttöön, kuten harrastuksiin, kaveripiiriin sekä kotiintulo- ja nukkumaanmenoaikoihin ja keskusteltava päihteiden käytöstä nuoren kanssa. Yleisesti nuoren fyysistä ja psyykkistä terveydentilaa on seurattava ja tarvittaessa puututtava. Siisteys- ja terveystieteiden kasvatuksesta ja vaatetusasioista huolehtimisesta omaohjaaja vastaa yhdessä muun henkilökunnan kanssa. Omaohjaaja hoitaa yhteydenpidon nuoren vanhempiin ja muuhun sosiaaliseen verkostoon sekä sosiaaliviranomaisiin mahdollisesti erityistyöntekijän kanssa. Omaohjaaja suunnittelee nuoren kotilomat yhdessä nuoren ja perheen kanssa ja sopii ne muun henkilökunnan kanssa. Jos nuoren kanssa tehdään perhekeskeistä tai perheen kanssa työskentelyä kuuluu sen suunnittelu omaohjaajalle yhdessä erityistyöntekijän kanssa tai miten asiasta on kulloinkin sovittu. Omaohjaaja on mukana hoito- ja huoltosuunnitelmissa yhdessä erityistyöntekijän kanssa ja seuraa ja arvioi tehtyjen suunnitelmien toteutumista. Omaohjaaja käy nuoren kanssa keskustelua erilaisista vaihtoehdoista ja tulevaisuudesta ja antaa nuorelle palautetta tämän edistymisestä sekä tukee nuoren itsenäistymiskehitystä ja valmentaa itsenäiseen asumiseen ja elämiseen. Kun nuori on lähdössä pois nuorisokodista, omaohjaaja järjestee siihen liittyviä asioita yhdessä nuoren ja muun henkilökunnan kanssa. (Ollila 1996/ Porrassalmi 2006)

4.4 Omahoitajan työnohjaus

Omahoitajan työ vaatii paljon työntekijältä. Työn onnistumisen kannalta on tärkeää, että omahoitaja pystyisi luomaan lapseen tunnesuhteen, jonka kautta lapselle voidaan tarjota korjaavia kokemuksia. Tämän suhteen luominen on jo itsessään haastavaa ja suhdetta tulisi myös ylläpitää niin kauan kun lapsi sitä tarvitsee. Se vaatii omahoitajalta voimia ja pitkäjänteisyyttä ja voi tuntua välillä uuvuttavalta. Siksi on tärkeää, että omahoitaja saa tukea työhönsä. Omahoitajan on oltava tarpeeksi lähellä lasta voidakseen ymmärtää tämän tarpeita, ja siksi hänen voi olla yksinään vaikea tarkastella ja arvioida tilannetta. Tueksi tarvitaan joku ulkopuolinen, joka voi auttaa tilanteen analysoinnissa ja tukea tässä haastavassa tehtävässä. Omahoitaja joutuu kohtaamaan avuttomuuden, syyllisyyden ja pettymyksen tunteita työssään. Jotta omahoitaja jaksaisi työssään tämän kaiken keskellä, on kahdenkeskinen työnohjaus usein tar-

peen. Omaohitajasuhteen työnohjauksen tarkoituksena on auttaa omahoitajaa ymmärtämään lapsen/nuoren ominaislaatuisuutta, tukea omahoitajaa kehittämään luottamuksellista suhdetta lapseen ja auttaa vastaamaan tämän tarpeisiin sopivilla huolenpidon muodoilla. Lisäksi työnohjaus pyrkii tukemaan omaohjaajaa rankaisemisen tai hylkäämisen halun voittamisessa ja tukea omahoitajaa jaksamaan työssään. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 107)

5 TUTKIMUKSEN SUORITTAMINEN

5.1 Tutkimuksen taustaa ja tutkimustehtävät

Tein syksyllä 2006 neljän viikon harjoittelun Vaajakosken SOS-nuorisokodilla. Jo keväällä käydessäni tutustumassa tulevaan harjoittelupaikkaani, nousi puheenaiheeksi tuleva opinnäytetyö, johon minulla ei ollut vielä aihetta. Kävi ilmi, että omaohjaajamenetelmän kehittämistä oli pohdittu nuorisokodilla jo jonkin aikaa. Niinpä sovimme, että lähtisin työstämään tätä teemaa opinnäytetyössäni. Opinnäytetyön rakenne muotoutui pikku hiljaa ja harjoitteluni aikana keskustelin SOS-nuorisokodin erityistyöntekijän Pirkko Porrassalmen kanssa siitä, mitä opinnäytetyössä olisi hyvä tuoda esiin ja mikä olisi heidän työyhteisönsä kannalta oleellista tietoa.

Omaohjaaja on varmasti lastensuojelun työntekijöille tuttu asia, mutta sitä ei oltu koskaan tutkittu Vaajakosken SOS-nuorisokodissa. Yleisemminkin omaohjaaja teemaa ei ole nuorten näkökulmasta juuri tutkittu, joidenkin tutkimusten yhteydessä se on voinut nousta esiin, mutta sitä ei ole omana teemanaan nostettu tutkimuksen aiheeksi. Koska kyseessä on hyvin keskeinen menetelmä laitoksen toiminnassa, haluttiin asiaan paneutua; olisiko menetelmän toteuttamisessa jotain kehitettävää? Ovatko nuoret tyytyväisiä, entä mitä mieltä työntekijät ovat? Entä eroavatko nämä käsitykset toisistaan? Niinpä lähdin kartoittamaan sekä nuorten, että työntekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä siitä, mitä omaohjaajuus SOS-nuorisokodissa on, mitä se merkitsee, miten se näkyy ja miten sitä voisi kehittää.

Tutkimustehtäviksi muotoutuivat, sekä nuorten että työntekijöiden näkökulmasta, selvittää

- Miten omaohjaajuus määritellään
- Mikä on omaohjaajan rooli kasvattajana
- Mitä omaohjaaja merkitsee nuorelle
- Miten omaohjaajamenetelmää voitaisiin kehittää SOS-nuorisokodissa

5.2 Teemahaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä

Tutkimukseni on luonteeltaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jonka tiedonkeruumenetelmänä on teemahaastattelu. Kvalitatiivisen tutkimuksen lähtökohtana on todellisen elämän kuvaaminen. Todellisuus on moninainen, mutta sitä ei voi jakaa osiin, sillä todellisessa elämässä kaikki voi vaikuttaa kaikkeen. Kvalitatiivinen tutkimus pyrkiikin tutkimaan kohdettaan mahdollisimman kokonaisvaltaisesti. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa tavoitteena on tutkimuskohteen ymmärtäminen. Ensisijaisesti tutkitaan yksilön kokemuksia, eikä päätelmiä tehdä suoraan yleistettävyyttä ajatellen. Kuitenkin tutkimusote on induktiivinen: yksityisistä havainnoista kohti yleisiä merkityksiä. Tutkimalla siis tarpeeksi tarkasti yksittäisiä tapauksia voidaan löytää jotain, millä on merkitystä yleisellä tasolla. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2004, 152, 171, 248)

Kvalitatiivisessa tutkimuksessa ihmistä pidetään parempana tiedon keruun välineenä kuin valmiita mittausvälineitä, sillä ihminen mukautuu paremmin erilaisiin tilanteisiin. Tutkijan oma havainnointi ja keskustelut tutkittavien kanssa ovat keskeisessä asemassa. Saatua aineistoa tarkastellaan monipuolisesti ja tutkitaan, mikä nousee merkitykselliseksi aineiston kautta. Kvalitatiivinen tutkimus ei ole valmiiden teorioiden testaamista vaan uusien asioiden esiin tuomista. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa suositaan tutkittavien näkökulmat esiin nostavia menetelmiä, kuten teemahaastattelu ja ryhmähaastattelu. Tutkimuksen kohdejoukko valitaan tarkoituksenmukaisesti satunnaisotannan sijaan. Tutkimussuunnitelmaa laadullisessa tutkimuksessa on mukautettava tilanteen ja olosuhteiden mukaan. Kvalitatiivisen tutkimuksen kohteena olevat tapaukset ovat kukin ainutlaatuisia ja se on otettava huomioon aineiston tulokinnassa. (Hirsjärvi ym. 2004, 155)

Tutkimukseni tarkoituksena oli ensisijaisesti nostaa esiin se, miten omaohjaaja menetelmä nähdään ja koetaan ja mitä mahdollisesti pitäisi kehittää. Tähän ei ole olemassa oikeita vastauksia tai yhtä totuutta, vaan nimenomaan erilaisten ihmisten erilaisia kokemuksia. Tehtäväni on siis kartoittaa näitä kokemuksia ja parhaiten se onnistuu antamalla kokijoiden itsensä kertoa niistä. Tämä onnistuu käyttämällä menetelmänä teemahaastattelua, joka antaa tilaa haastateltavan puheelle. Teemahaastattelu lähtee siitä oletuksesta, että tällä menetelmällä voidaan tutkia kaikkia yksilön kokemuksia, ajatuksia, tunteita ja uskomuksia (Hirsjärvi & Hurme 2000, 48).

Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa on ennalta määritellyjä teemoja. Haastattelu etenee näiden keskeisiksi määriteltujen teemojen varassa, antaen tilaa haastateltaville ja heidän vastauksilleen. Kysymykset ovat ennalta mietittyjä, mutta niitä on mahdollisuus ja niitä pitääkin muotoilla uudelleen haastattelun etenemisen myötä, riippuen siitä, mitä haastateltava itse kertoo. Teemahaastattelu huomioi haastateltavien erilaiset tulkinnat asioista ja pitää keskeisinä heidän antamiaan merkityksiä ja sitä, että merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 47-48)

5.3 Aineiston keruu

Keräsin SOS-nuorisokodin nuorten ja työntekijöiden kokemuksia omaohjaajuudesta haastatteleamalla kolmea nuorta ja kolmea työntekijää. Haastattelu oli teemahaastattelu, joka sisälsi neljä teemaa:

- Mitä on omaohjaajuus?
- Omaohjaaja kasvattajana nuorisokodissa
- Omaohjaajasuhde
- Omaohjaajuuden kehittäminen.

Teemat olivat samat sekä nuorten että työntekijöiden haastatteluissa, mutta kysymyksen asettelu oli vähän eri nuorille ja työntekijöille. Tavoitteena oli kuitenkin saada tietoa samoista teemoista, jolloin voi vertailla nuorten ja työntekijöiden näkemyksiä samoista asioista, eri näkökulmista.

Haastattelin kolme SOS-nuorisokodissa kirjoilla olevaa nuorta ja kolmea SOS-nuorisokodin työntekijää. Haastateltavat valittiin työyhteisön palaverissa siten, että haastateltavien joukossa oli molempien sukupuolten edustajia ja eri pituisia jaksoja SOS-nuorisokodissa olleita työntekijöitä ja nuoria. Nuorisokodissa siis yleisesti oli tiedossa, ketä haastattelen opinnäytetyöhöni. Tämä mietitytti tutkimuksen luotettavuuden ja haastateltavien anonymiteetin kannalta. Kaikki haastateltavat hyväksyivät kuitenkin tämän ja onhan käytännössä mahdotonta pitää tällaista asiaa salassa nuorisokodin tiiviissä yhteisössä. Salailuun ei nähdäkseni kannattanut lähteä.

Tein syksyllä 2006 neljän viikon harjoittelun SOS-nuorisokodilla, joten sekä henkilökunta että nuoret olivat minulle tuttuja. Tein haastattelut joulukuussa, jolloin olin kuitenkin ollut poissa nuorisokodilta jo lähes kaksi kuukautta, joten en ollut ”sisällä yhteisössä” ja pystyin tekemään haastattelut ulkopuolisena. Se, että tunsin jo haastateltavat etukäteen, saattoi lievittää jännitystä molemmin puolin ja antaa enemmän tilaa itse asialle. Annoin haastateltaville mahdollisuuden tutustua haastattelurunkoon etukäteen. Toimitin sen kaikille työntekijöille ja yhdelle nuorelle ennen heidän haastattelujaan. Kaksi nuorista ei kokenut tarpeelliseksi tutustua kysymyksiin etukäteen.

5.4 Aineiston analyysi

Nauhoitin kaikkien työntekijöiden ja kahden nuoren haastattelut. Yksi nuori ei antanut alun perin lupaa nauhoittamiseen, joten saavuin haastatteluun ilman nauhuria. Nuori olisi kuitenkin suostunut haastattelun nauhoitukseen, mutta koska minulla ei ollut mukana nauhuria, kirjoitin nuoren vastaukset paperille. Kaikki haastattelut tehtiin nuorisokodin ”mummolassa”, joka on nuorisokodin yhteydessä oleva entinen työntekijän asunto, jota nykyään käytetään mm. vierihoitotilana. Valitsin tämän paikan, sillä se oli rauhallisin ympäristö nuorisokodilla ja oli kuitenkin kätevästi tehdä haastattelut nuorisokodilla. Haastattelujen kesto vaihteli noin kahdestakymmenestä minuutista lähes tuntiin.

Litteroin sanatarkasti haastattelut mahdollisimman pian niiden jälkeen, jolloin haastattelutilanne oli vielä tuoreessa muistissani. Erityisesti yhdessä työntekijän haastattelussa nauhan laatu oli niin huono, että se esti sanatarkan litteroinnin joiltain osin. Näissä kohdissa toimin siten, että litteroin sen sanatarkasti, mitä pystyin. Niissä kohdissa, joissa nauhasta oli mahdoton saada selvää, kirjoitin tekstin sisään sulkuihin haastatellun vastauksen asiasisällön pääkohdittain. Näitä kohtia en voinut tietenkään käyttää lainauksissa, mutta se auttoi ymmärtämään haastatellun vastaukset kokonaisuuksina. Muissa nauhoittamissani haastatteluissa pystyin nauhan huonosta laadusta huolimatta kirjoittamaan lähes kaiken sanatarkasti muistiin.

Kun minulla oli haastattelut litteroituna, nimesin vastaajat siten, että kirjain N tarkoittaa nuorta ja kirjain T työntekijää. Sekä nuoret että työntekijät numeroin sattumanvaraisesti yhdestä kolmeen, mikä helpotti työskentelyäni vastausten koontivaiheessa. Tutkimustulosten raportoinnissa en kuitenkaan ole käyttänyt numeroituja tunnuksia välttääkseni lainauksien tunnistettavuutta. Samasta syystä vastaajien sukupuolta ei ole mainittu vastausten yhteydessä.

Käsittelin aluksi nuorten ja työntekijöiden vastaukset erillään. Kokosin jokaisen teeman alle kaiken, mitä kukin vastaajista oli siitä sanonut. Huomasin kuitenkin heti, että tämä on liian suurpiirteinen jaottelu ja järjestin vastaukset siten, että kunkin kysymyksen alla oli jokaisen haastatellun vastaukset kyseiseen kysymykseen. Joidenkin kysymysten alle saattoi tulla vain kahden ihmisen vastaukset, sillä kysymys saattoi esimerkiksi olla jatkokysymys johonkin, mitä haastateltu itse oli puhunut. Jotkut haastatellun vastaukset taas saattoivat kuulua useammankin kysymyksen yhteyteen ja silloin olen laittanut ne molempiin, mikä helpotti vastausten yhteenvetoa ja analysointia. Tämän jaottelun rinnalla tarkastelin kuitenkin myös haastatteluja kokonaisuutena, jotta haastateltavan vastaukset eivät irtoaisi asiayhteydestä ja vääristyisi.

5.5 Tutkimuksen laatu ja luotettavuus

Tutkimusta tehdessä voidaan puhua laaduntarkkailusta. Haastatteleamalla suoritetussa tutkimuksessa laatua tulisi tarkkailla tutkimuksen eri vaiheissa.

Etukäteen laatuun pyritään haastattelurungon suunnittelulla. Tutkimuksen laadun kannalta on eduksi, että tutkija miettii etukäteen teemojaan ja kuinka niitä voisi syventää ja millaisia lisäkysymyksiä niistä voisi esittää. Kaikkia lisäkysymyksiä ei voida kuitenkaan etukäteen suunnitella, vaan ne saattavat muodostua tilanteen mukaan. Teemahaastattelu ei missään nimessä ole vain pääteemojen esittämistä, vaan teemoja on tarkennettava lisäkysymyksillä. (Hirsjärvi & Hurme 2000, 184) Pysin valmistamaan haastattelurungon huolella ja pohdin siihen liittyviä lisäkysymyksiä. Keskustelin haastattelurungosta sekä ohjaavan opettajani että SOS-nuorisokodin erityistyöntekijän kanssa ja muokasin sitä heidän kommenttiansa pohjalta. Mielestäni haastattelurunko oli onnistunut ja sen avulla haastattelut etenivät sujuvasti ja asioita nousi esiin monipuolisesti.

Laatua voi haastatteluvaiheessa parantaa huolehtimalla toimivasta välineistöstä (Hirsjärvi & Hurme 2000, 184). Tämä osalta tutkimuksen laadussa oli toivomisen varaa. Nauhuri, jota käytin, ei tallentanut haastatteluja kovin laadukkaasti vaan nauhoilla oli paljon ylimääräistä kohinaa. Onnistuin kuitenkin litteroimaan haastattelut sanatarkasti, yhtä haastattelua lukuun ottamatta, jonka kohdalla jouduin joiltain osin merkitsemään muistin vain vastauksen asiasisällön kun sanatarkka litterointi ei nauhan huonolaatuisuuden takia ollut mahdollista. Pääosin siis nauhojen huonolaatuisuus ei vaikuttanut tutkimuksen luotettavuuteen, lähinnä se vain vaikeutti litterointivaiheen työskentelyä. Haastattelun laatua parantaa haastattelun litterointi mahdollisimman pian haastattelun jälkeen (Hirsjärvi & Hurme 2000). Tämä toteutui tutkimuksessani hyvin, sillä litteroin kaikki haastattelut viimeistään vuorokauden sisällä haastattelusta, jolloin minulla oli haastattelutilanne selkeästi muistissa.

Tutkimusten yhteydessä puhutaan usein validiteetista ja reliabiliteetista, eli luotettavuudesta ja pätevydestä. Nämä käsitteet ovat kuitenkin kvantitatiivisen tutkimuksen käsitteitä ja niiden käyttö kvalitatiivisen tutkimuksen yhteydessä on ongelmallista. On luontevampaa puhua laadullisen tutkimuksen yhteydessä analyysin arvioitavuudesta ja toistettavuudesta. Arvioitavuudessa on kyse lukijan mahdollisuudesta seurata tutkijan päättelyä ja toistettavuus, joka on vastine reliabiliteetti käsitteelle, edellyttää, että tutkija käyttää luokitte- lu- ja tulkintasääntöjä, jotka ovat yksiselitteisiä ja noudattaa niitä

johdonmukaisesti. (Uusitalo 2001, 82,84) Olen tutkimuksessani pyrkinyt selkeyteen ja käyttänyt sitaatteja, joihin analyysini perustuu. Sitaatit lisäävät luotettavuutta, sillä niistä lukija näkee, mitä haastateltava on sanonut ja lukija voi muodostaa oman mielipiteensä siitä, olenko tulkinut sen oikein. Analyysi on tehty selkeästi teemoittain, mikä sekä helpotti omaa työskentelyäni että selkeyttää lukijalle tutkimuksen sisältöä.

Kun käyttää haastattelua tutkimusmenetelmänä, tulisi ottaa huomioon sanojen mahdolliset merkityserot. Haastateltavat ovat kukin määrittäneet itselleen mitä jokin sana heille tarkoittaa ja voi olla että samalla sanalla eri haastateltavat tarkoittavatkin hieman eri asiaa. Kun johtopäätöksiä tehdään vertailemalla ja yhdistelemällä eri ihmisten vastauksia, saattavat ne irtaantua alkuperäisestä merkityksestään. Tutkijan tulee miettiä, kuinka luotettavasti hän voi yhdistellä haastateltavien sanoihin liittyviä merkitysisältöjä. (Hirsjärvi & Hurme 1984) Tämä näkökulma on huomioitava myös omassa tutkimuksessani, jossa haastateltavat edustivat selkeästi kahta eri ryhmää, työntekijöitä ja nuoria. Voidaan olettaa, että näiden ryhmien välillä on ilmauksellisia eroja ja sanojen merkityksillä voi olla eroja. Toisaalta kaikki haastateltavat ovat samasta yhteisöstä, mikä taas saattaa vähentää kielellisiä merkityseroja. En usko tämän seikan olevan mitenkään keskeinen tutkimukseni kannalta, mutta olen huomionut sen analyysia tehdessäni. Itse sijoitun haastateltavien välimaastoon; olen iällisesti lähempänä nuoria, mutta koulutukseni puolesta alan olla ”samalla viivalla” työntekijöiden kanssa. Tämä vähentää väärin ymmärtämisen riskiä haastattelujen yhteydessä ja parantaa osaltaan tutkimuksen luotettavuutta.

Tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa merkittäväksi nousee se, että nuorisokotiyhteisössä kaikki tiesivät ketä haastattelin. Vaikka vastaukset ovat nimettömiä, on haastateltavien joukko kuitenkin niin pieni, että haastateltavien anonymiteetti vaarantuu. On mahdollista, että tämä tekijä vaikuttaa vastauksiin. Jos haastateltava olisi osa suurempaa tutkimusjoukkoa, voisi olla helpompi puhua myös negatiivisista asioista ja nostaa esiin epäkohtia ilman pelkoa siitä, mitä vastauksista seuraa. Tutkimuksessani on haastateltu vain kolmea työntekijää ja kolmea nuorta, joten haastateltava saattoi kokea, että hänen vastauksensa voidaan tunnistaa ja siksi ehkä jättänyt sanomatta jotain. Itse haastattelijana en huomannut tällaisia merkkejä haastateltavissa; mieles-

täni haastateltavat puhuivat avoimesti ja etenkin nuorten kohdalla olin positii-
visesti yllätynyt heidän valmiudestaan pohtia aihetta ja kertoa mielipiteitään ja
kokemuksiaan. Koin, että haastateltavat luottivat minuun. On kuitenkin otetta-
va huomioon se mahdollisuus, että haastateltava on saattanut varoa
vastauksiaan tietoisesti tai tiedostamattaan.

Merkittävä seikka on myös tutkimusjoukon valinta. Haastateltavat valittiin yh-
teisesti työntekijöiden palaverissa. Tätäkin voi pitää tutkimuksen luotettavuutta
vaarantavana tekijänä. Valinta voi kohdistua juuri tietyn tyyppisiin nuoriin, joilla
on samansuuntaisia mielipiteitä. Niillä nuorilla joita en haastatellut, olisi voinut
olla aivan eri mielipiteitä haastatteluissa puhutuista asioista.

Olin kaikille haastateltaville tuttu harjoitteluni ajalta. Uskon sen helpottaneen
haastattelutilanteessa niin, että se vähensi jännitystä ainakin nuorten kohdalla.
On kuitenkin otettava huomioon, että täysin vieras haastattelija olisi voinut
saada erilaisia vastauksia ja esittänyt kysymyksensä erilailla, koska ei tunne
talon toimintaa ja henkilökuntaa. Toisaalta haastatteluja tehdessä olin jo ”ul-
kopuolinen” enkä enää työyhteisön jäsen. Harjoitteluni oli myös melko lyhyt,
vain neljä viikkoa, eli en koskaan ole ollut nuorisokodin ”vakiokalustoa”. Uskon
tämän harjoittelun kautta tulleen tuntemuksen olleen vain avuksi haastatteluti-
lanteessa, se vähensi jännitystä ja lisäsi ymmärrystä.

On mahdollista, että talon ja sen työntekijöiden ja nuorten tunteminen vaikutti
analysointivaiheessa työskentelyyni. Olisiko täysin ulkopuolinen tutkija nosta-
nut eri asioita esiin tai ymmärtänyt vastaukset erilailla kuin minä, joka tunsin
hieman taustoja ja henkilöitä. Kaikki tämä on vain pohdintaa, varmastihan ei
voi sanoa, mitkä tekijät ovat vaikuttaneet tuloksiin. Nämä seikat on kuitenkin
hyvä huomioida tutkimusta lukiessa.

6 TUTKIMUKSEN TULOKSET

6.1 Haastateltujen taustat

Haastattelemistani kolmesta työntekijästä kahdella on sosiaalikasvattajan kou-
lutus ja yksi on koulutukseltaan psykiatrinen sairaanhoitaja. Vaajakosken

SOS-nuorisokodissa he ovat työskennelleet viidestä vuodesta yli 14 vuoteen. Haastatelluista työntekijöistä yksi oli nainen ja kaksi miehiä. Haastattelemistani nuorista kaksi oli tyttöjä ja yksi poika. Iältään he olivat 17-18-vuotiaita. He kaikki ovat tulleet SOS-nuorisokotiin lapsikylistä. He ovat olleet SOS-nuorisokodissa reilusta kahdesta vuodesta kolmeen ja puoleen vuoteen.

6.2 Omaohjaajan määrittelyä

Mikä on omaohjaaja

Kyrönseppä & Rautiainen (1993) ovat määritelleet omaohjaajamenetelmän yksilölliseksi menetelmäksi, jolla tarkoitetaan lapsen tai nuoren järjestelmällistä ja suunnitelmallista hoitoa ja kasvatusta laitoshoidossa. Nuorelle nimetään omahoitaja, joka perehtyy huolella hänen taustoihinsa ja tilanteeseensa. Omaohjaajan tehtävä on luoda suhde omaan nuoreensa. Tämä suhde on ammatillinen tunnesuhde, joka tarjoaa nuorelle pitkäaikaisen luottamuksellisen suhteen aikuiseen. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 101-102)

Lausteen perhekuntoutuskeskuksen omahoitajakuvauksessa kuvataan omahoitajaa ”läsnäolioksi”, tuntosarvilla varustetuksi ammattilaiseksi, jolla on herkkyyttä havaita asioita, joita ei välttämättä aina sanota ääneen. Omaohjaajan on annettava aikaa, oltava rohkea ja paneuduttava työhönsä onnistuakseen omahoitajasuhteen luomisessa. Omahoitaja on asiantuntija ja kumppani sijoituksen ajan. (Lausteen perhekuntoutuskeskuksen omahoitajakuvaukset.)

Haastatteluissa pyysin kutakin haastateltavaa kertomaan, mikä hänen mielestään on omaohjaaja tai mitä hän ymmärtää omaohjaajuudella (ks. liitteet 1 ja 2). Haastattelemistani omaohjaajista kaksi painotti omaohjaajasuhteen ja sen muodostamisen tärkeyttä. Yksi vastaajista kertoi monipuolisesti sekä omaohjaajan käytännön tehtävistä että omaohjaajasuhteesta. Keskeiseksi työntekijöiden vastauksissa nousi oman nuoren asioista selvillä oleminen ja suhde nuoreen. Yksi työntekijä pohti omaohjaajasuhteeseen tulevan joitakin vanhemmuuden piirteitä; omaohjaaja elää nuoren mielessä silloinkin kun ei ole paikalla ja vaikuttaa nuoren valintoihin. Näin ollen omaohjaaja saa merkittävän roolin nuoren elämässä.

...ainakin tämmösissä vuosia kestäneissä suhteissa, on piirteitä ehkä vanhemmuudesta...siis en mä tarkota, että omaohjaaja ois mikään sijaisvanhempi, mutta siihen suhteeseen tulee semmosia...vanhemmuuden osa-alueita... (T)

...yks henkilö joka on tarpeeksi perillä hänen asioistaan...semmonen luottohenkilö kuitenkin sillä lailla, et se nuori tietää et hänellä on nimetty aikuinen jonka kanssa hän voi sit puhua asioistansa... (T)

Nuorten vastauksissa nousi esiin omaohjaajan rooli nimenomaan hänen omien asioidensa hoitajana ja tuntijana. Omaohjaaja on se työntekijä joka tietää asioista ja huolehtii niistä, se jonka puoleen muut työntekijät kääntyvät jos on kysyttävää rahoista yms. Tärkeäksi koettiin se, että on ainakin yksi ihminen, joka tutustuu taustoihin ja tuntee nuoren elämän kokonaisuuden.

...ihminen, joka määrätään nuorelle, et se hoitaa nuoren asioita ja tekee nuoren kans tarvittavat asia... (N)

No ku on kuitenkin niin paljo ohjaajia tossa noin niin, että on sitte niinku joku yks semmonen joka pitää niinku just sun asioista huolta... tekee vähä enemmän niitä päätöksiä. Saattaa vaikka joskus muut kasvarit sanoa että joo kysy omaohjaajalta... (N)

...sellanen joka tietää mun asioista parhaiten... (N)

Nuorten ja työntekijöiden käsitys omaohjaajasta oli hyvin samansuuntainen. Omaohjaaja on se, joka tuntee nuoren ja hänen asiansa. Käytännön tasolla nuoret mainitsivat useimmiten raha-asioiden hoidon ja yhteisen ruokailun omaohjaajan kanssa silloin tällöin. Yksi työntekijä mainitsi omaohjaajan tehtäväksi näiden lisäksi yhteydenpidot kuntaan sekä vanhempiin ja verkostojen luomisessa mukana olon.

6.3 Omaohjaaja kasvattajana arjessa

Omaohjaajuus arjessa

Kaikki haastateltavat kokivat omaohjaajamenetelmän näkyvän arjessa ainakin jossain määrin. Kaikki työntekijät mainitsivat nuorten kyselevän omaohjaajansa perään kun heillä on jotain asioita hoidettavanaan. Kaksi vastaajista mainitsi käytännön asiat, kuten raha- ja kouluasiat, kun taas yksi työntekijöistä esitti syyksi nuoren tarpeen keskustella yleisemmin asioistaan.

Joo , kyllä se mun mielestä..sillai päivittäin... hoidetaan tämmösiä, siis ihan arkisia asioita, kyllä se tulee monesti esille..(T)

Sen huomaa että se on sille nuorelle tärkeä, tärkeä aikuinen, sen kanssa sitte ensimmäiseks haluaa niitä juttuja puhua...(T)

Nuorten mielestä omaohjaajuus näkyy lähinnä silloin kun omaohjaaja on töissä. Yhden nuoren mielestä se ei juurikaan näy, koska tavallisiin asioihin ei hänen mielestään tarvita omaohjaajaa. Toinen sanoo sen näkyvän omaohjaajan ollessa paikalla, kun vietetään yhdessä aikaa. Yksi nuori taas sanoo omaohjaajasuhteen näkyvän suhteen erityislaadun vuoksi.

Kyllä sen sille niinku ehkä just sillee huomaa niinku just että niinku kuka on kenenkin omaohjaaja että se on vähä niinku se oma lemppari...(N)

Yksi nuori mainitsee omaohjaajamenetelmän näkyvän arjessa ensimmäisen nuorisokotiviikon aikana, mutta ei pidemmän päälle. Kaksi muuta taas kokevat muiden nuorten olleen keskeisessä roolissa nuorisokotisijoituksen alussa; muut nuoret tutustuttivat heidät taloon. Yksi nuori kuvasi sitä näin:

...no sanotaanko että nuoriso on niinku tutustuttanu niinku tähän kaikkeen mitä täällä tapahtuu ja omaohjaaja on niinku tutustuttanu näihin hommiin mitä mulle kuuluu ja pitää tehdä ja... (N)

Kaksi työntekijää piti arjen pyörystä yhteisenä asiana ja mainitsivat kolmivuorotyön estävän sen, että omaohjaaja voisi käytännössä huolehtia aina siitä, että nuori hoitaa asiansa. Toinen näistä työntekijöistä totesi omaohjaajan puuttuvan asioiden hoitamiseen jos ne eivät suju. Yksi työntekijöistä taas korosti omaohjaajan roolia arjen askareiden opettelussa siinä vaiheessa kun nuori tulee taloon. Siinä vaiheessa omaohjaaja käy läpi nuoren kanssa talon tavat, nuorelle kuuluvat tehtävät ja paikat joissa nuoren täytyy asioida. Vastaja näkee tämän yhtenä tilaisuutena luoda kontakti nuoreen.

...siinä samalla sitte jo syntyy, syntyy jonkinlainen suhde siihen nuoreen, että se on hyvä semmonen startti... (T)

Aikaa omaohjaajan kanssa

Yhdessä vietetty aika tuntuu olevan keskeinen kysymys omaohjaajasuhteessa. Työntekijöistä kaikki kolme totesivat oman nuoren kanssa vietetyn ajan vaihtelevan. Tähän vaikuttavia tekijöitä ovat nuoren persoona ja tarpeet, työntekijän oma panostus ja suunnittelu ja käytännön aikataulut, kuten nuoren koulunkäynti ja omaohjaajan työvuorot. Jossain elämäntilanteessa nuori ja omaohjaaja ovat enemmän yhdessä; esimerkiksi nuoren ollessa lähdössä nuorisokodista on paljon asioita joita hoidetaan yhdessä omaohjaajan kanssa. Myös työntekijän ja nuoren sukupuoli voi vaikuttaa yhteisen ajan määrään, esimerkiksi tyttö voi mieluummin haluta hoitaa asioitaan naistyöntekijän kanssa kuin miesomaohjaajansa kanssa.

Kyllä se vaihtelee, se on paljo sitte nuorestaki kiinni sitte että miten haluaa ja miten niinku kokee ja tietenki työntekijästäki kiinni että minkä verran hän periaattees niinku haluaa käyttää sitä aikaa niinku sen oman nuoren... (T)

...ku kolmivuorotyö on semmonen että, jos pitäis olla vaikka joku tiettyyn aikaan, jota yritetään sopia, niin joskus se voi mennä viikkojenki päähän...tavallaan se opettaa nuorellekin sitä että asioita pitää sovittelaa... (T)

Työntekijät näkivät yhteisen ajan nuoren kanssa olevan lähinnä järjestelykysymys ja kokivat että työyhteisön puolesta on kyllä mahdollista järjestää kahdenkeskistä aikaa nuoren kanssa, kun vain jaksaa suunnitella. Kaksi kolmesta haastattelemastani nuoresta totesi, että aikaa omaohjaajan kanssa saisi olla enemmän. Näistä toisen nuoren vastauksista ilmeni, että omaohjaajan kanssa vietetty aika ja sen tarve on kausittaista.

...eli nytte mä aattelen et sitä vois näkyä enemmän, mutta jos kuukaus sit olis kysytty niin mä olisin sanonu et ihan tarpeeks...(N)

Jos nuoren elämä ”menee samaa viivaa” niin ei haittaa vaikka omaohjaajaa näkisikin vähän, mutta jos jotain erityistä tapahtuu, tarvittaisiin omaohjaajaa. Yksi nuori epäili, että yhteistä aikaa on siksi niin vähän, että on totuttu tekemään vain ne jotkut tietyt asiat yhdessä. Hän toivoi, että yhteinen aika voisi olla muutakin kuin ”jotain syömistä”, mikä on SOS-nuorisokodissa yksi omaohjaajan ja nuoren perinteinen yhteinen juttu. Nuori miettii, että voisi olla

esimerkiksi kokonainen päivä omaohjaajan kanssa. Toinen nuori näki syyksi liian vähäiseen yhteiseen aikaan lähinnä omaohjaajan työvuorot.

Yksi nuorista oli hyvin tyytyväinen omaohjaajan kanssa vietetyn ajan määrään ja koki, että omaohjaaja on aina tavoitettavissa ja saatavilla. Saman nuoren aikaisemman kokemuksen mukaan nuori voi jäädä kakkoseksi, jos omaohjaajalla on toinenkin nuori omaohjaajasuhteessa. Jos toinen tarvitsee paljon tukea, saattaa toinen nuori jäädä taka-alalle. Kyseinen nuori itse ei kuitenkaan kokenut kärsineensä tilanteesta, sillä muun henkilökunnan kanssa on ollut helppo tulla toimeen. Omaohjaajan kanssa vietetty aika sisältää asioiden hoitamisen lisäksi keskustelua ja olemista.

Noo, jos mulla itellä ei oo kauhee kiire niin, no mä yleensä vaan juon kahvia, puhutaan ja katellaan kaikkia juttuja... (N)

Varaomaohjaaja

Omaohjaajan keskeiseksi tehtäväksi on siis noussut asioiden hoitaminen. Käsite ”asiat” pitää sisällään paljon, niin käytännön asiat kuten koulu ja rahat kuin keskustelun nuorta koskettavista asioista. Omaohjaajat tekevät kaikki kolmi-vuorotyötä, mikä tarkoittaa, että he voivat olla pitkiäkin aikoja näkemättä omaa nuortaan. Lisäksi omaohjaajilla on lomat ja vapaapäivät. Tämä voi johtaa siihen, että nuoren on vaikea saada asioitaan hoidetuksi jos tieto työntekijöiden välillä ei kulje. Yksi nuori kuvaa kokemustaan näin:

...koska ne ei sit tiedä niistä asioista yhtään mitään..pitää vaan sopia omaohjaajan kanssa ja sit ku se ei oo töissä niin sit kaikki menee ihan päin mäntyä... (N)

Vaajakosken SOS-nuorisokodissa on käytössä varaomaohjaajamenetelmä. Jokaiselle nuorelle on omaohjaajan lisäksi nimetty varaomaohjaaja, jonka olisi tarkoitus hoitaa nuoren asioita omaohjaajan ollessa poissa ja olla tukena ”ykköselle”. Työntekijöistä yksi oli sitä mieltä, että varaomaohjaajasysteemi toimii ”ihan suhteellisen hyvin”. Toisen mielestä se ”vois toimia paremminkin” ja toteaa varaomaohjaajan olevan aika kaukana taustalla. Tässä yhteydessä hän toteaa, että omaohjaajan on kannettava vastuuta siitä, että tieto kulkee ja varaomaohjaaja on ajantasalla. Myös johtaja tai erityistyöntekijä voi hänen

mielestään toimi varaomaohjaajana, pääasia on että tieto kulkisi. Kolmas työntekijä toteaa, että varaomaohjaajajärjestelmä ei jotenkin toimi. Hänen mielestään apua kyllä saa tarvittaessa, mutta se ei tule välttämättä varaomaohjaajalta vaan se voi olla kuka tahansa muu työntekijä.

Nuorille varaomaohjaajajärjestelmä on periaatteessa tuttu, mutta käytännössä kukaan haastatelluista ei hoida asioita varaomaohjaajan kanssa omaohjaajan ollessa pois. Yksi haastatelluista nuorista ei muistanut, kuka hänelle nimetty varaomaohjaaja on. Nuorten mielestä varaomaohjaajamenetelmä on ”turha järjestelmä”, sillä kukaan ei hoida kuitenkaan asioitaan varaomaohjaajan kanssa.

...kakkonen sanoo et hoida ykkösen kans... (N)

Nuoret eivät siis usko varaomaohjaajamenetelmään vaan pyrkivät itse huolehtimaan, että joku tietäisi heidän asioistaan omaohjaajan ollessa poissa.

...mä kyllä aina kysyn että keneltä mä voin kysyä.. (N)

... no mä ite teen niin, että mä valitsen aina jonkun henkilön, ja sitte mä sille puhun mahdollisimman paljon niistä asioista... (N)

6.4 Omaohjaajasuhde

Omaohjaajasuhteen merkitys

Kaikki haastattelemani omahoitajat näkevät omaohjaajasuhteen olevan erittäin tärkeä nuorelle. Omaohjaajasuhteen oleelliseksi osaksi nousee kaikkien vastauksissa luottamus. Luottamus vastauksissa voidaan ymmärtää tarkoittamaan kahta asiaa. Omaohjaaja nähdään luotettavana ja pysyvänä, kuten alla olevassa lainauksessa.

Kyllä mä nään että sen pitäis olla semmonen luotettava peruskivi tavallaan...että on aina olemassa..ja se tota..se omaohjaaja ei katoa siitä mihinkään... (T)

Toinen luottamuksen merkitys nousee esille seuraavassa lainauksessa, mikä pitää sisällään nimenomaan nuoren asioiden ja elämän historian tuntemuk-

sen, minkä kautta syntyy nuoren ja omaohjaajan välille syntyy luottamuksellinen suhde.

...jolle se nuori niinku kertoo...se omaohjaaja on niinku pintaa syvemmällä niissä jutuissa, tietää vähä enemmän sitte semmosia, ehkä nuoren menneisyyteen liittyviä asioita, että nuori sen tietää että tämä työntekijä on niistä perillä niin kyllä se on semmonen luottosuhde kyllä, että on se tosi tärkeä... (T)

Yksi työntekijöistä sanoo omaohjaajan merkityksen olevan luultavasti erilainen eri nuorille. Tähän saattaa vaikuttaa esimerkiksi suhde lapsikylä-äitiin; jos suhde lapsikylään säilyy hyvin tiiviinä, voi olla että omaohjaajan merkitys nuorisokodissa ei ole niin suuri kun taas ehkä tapauksissa, joissa suhde lapsikylään ei ole yhtä tiivis. On myös mahdollista, että jos nuoren vanhemmat eivät hyväksy sijoitusta, nuori kokee että hänellä ei ole lupaa kiinnittyä nuorisokotiin. Tällaisessa tapauksessa nuoren ja omaohjaajan suhteesta tulee ”erityyppinen suhde”. Nuoren taustat ja varhaiset kokemukset vaikuttavat siihen, kuinka kiintymyssuhteen luominen omaohjaajaan onnistuu.

Kuten työntekijät arvelivatkin, nuoret kokevat omaohjaajan tärkeäksi henkilöksi. Kaksi kuvaa omaohjaajaa sanalla tärkeä ja yksi toteaa omaohjaajan olevan hyvä olla olemassa. Jokainen nuori näkee omaohjaajansa hieman erilailta ja tuo esiin eri asioita. Yksi kuvaa omaohjaajaa ”lähes kaveriksi”, yksi näkee omaohjaajan tärkeänä aikuisena ja yksi kuuntelijana.

...ku mä aluks mietin et se on vaan työntekijä..mut...on se..siitä on tullu lähes kaveri... (N)

...mulla on vaan niinku kavereita ja tää nuorisokoti..niin mulla on kauheen tärkeetä että mulla on niinku joku aikuinen kelle mä voin niinku aina soittaa ja tällee näin... (N)

...kivempi höpöttää omaohjaajalle kun sen on pakko kuunnella... (N)

Kuunteleminen ja keskustelu nousee esiin kaikkien nuorten vastauksissa. Omaohjaajalle kerrotaan kuulumisia ja kysytään neuvoja. Yhteinen aika ja keskustelut tuovat nuorelle tunteen siitä, että omaohjaaja ymmärtää heitä ja heidän tilannettaan ja tämä on nuorelle tärkeää. Nuoret sanovat puhuvansa omaohjaajan kanssa lähes kaikesta. Puhumista helpottaa ainakin yhden nuo-

ren mielestä se, että aikaa myöden omaohjaajaan on tutustunut paremmin, yksi nuori taas toteaa, että omaohjaajalle on helppo puhua kun tämä ”ei ainaakaan näytä ettei kiinnostais”.

...se ymmärtää mun elämää aika paljo, koska mä puhun kuitenkin aika paljo mun elämästä... (N)

Nuorilla on myös asioita, joita he eivät haluaisi koko työyhteisön tietävän. Yksi nuorista kertoi, että hän ei alussa tajunnut kaiken ”menevän rapsaan” ja sitten häntä ärsytti kun kaikki työntekijät tulivat erikseen huomauttamaan jostain asiasta. Nuoret kertovat voivansa sopia omaohjaajan kanssa jostain heille arkaluontoisista asioista, että niistä ei kirjoiteta ”rapsaan” ja luottavat siihen, että omaohjaaja myös toimii tämän sopimuksen mukaisesti. Työntekijän tehtäväksi jää arvioida, minkä asian voi jättää kertomatta muulle työyhteisölle, kuten yksi työntekijöistä toteaa:

...tosissaan jotkut kertoo hyvinki avoimesti ja se on sillä tavalla tärkeätä, että jos niillä nyt ei oo sillee meidän arjen työhön hirveätä merkitystä niin jos nuori ei sit halua että muut tietää niistä niin, se on sit työntekijän vastuu siitä et mitä niinku kerrotaan ja ei kerota...(T)

Nuoret ovat erilaisia ja toiset tulevat puhumaan asioistaan helpommin kuin toiset. Kysyin työntekijöiltä, että kuinka paljon he hakevat kontaktia nuoreen, joka ei tule oma-aloitteisesti puhumaan asioistaan. Yksi työntekijä sanoi, että hän pyrkii olemaan käytettävissä, että nuori tietää voivansa tulla puhumaan. Nuorelta voi kysyä kuulumisia, mutta jos nuori ei lähde keskusteluun mukaan ei sitä lähde keinotekoisesti rakentamaan. Samoilla linjoilla on toinenkin työntekijä, joka toteaa, että väkinäinen juttelu voi tuntua molemmista epäluontevalta. Hänen mielestään nuoresta näkee, koska hän voisi olla seuraava vailla ja silloin omaohjaajalla on ”hyvä sauma”. Kolmas työntekijä toteaa, että työntekijän vastuulla on miettiä niitä tilanteita, aikaa ja paikkaa, jossa nuoren olisi helpompi avautua.

Mitä omaohjaajasuhteen tulisi tarjota nuorelle

Lapsi ja nuori tarvitsevat riittävästi kokemusta siitä, että aikuinen kestää hänen tunnepurkauksensa eikä hylkää häntä. Tämän kokemuksen myötä voi tapah-

tua eheytymistä. Monelle sijaishoidossa olevalle lapselle omaohjaaja voi olla ensimmäinen aikuinen, jonka hoitoon ja huolenpitoon ja sen jatkuvuuteen hän voi luottaa. (Tuovila 2001) Omaohjaajasuhteen tarkoituksena on turvata lapselle ja nuorelle sellaisen aikuisen olemassaolo, johon hänellä on mahdollisuus luoda luottamuksellinen suhde, kiintyä ja samaistua ainakin osittain. (Kyrönseppä&Rautiainen 1993, 102)

Työntekijöiden haastatteluissa nousi useasti esille se, kuinka omaohjaajasuhteen tulee olla luottamuksellinen ja pysyväluontoinen suhde.

Omaohjaajasuhde tarjoaa nuorelle turvaa ja tukea ja apua käytännön asioiden hoitamisessa. Yksi työntekijöistä nostaa tässä yhteydessä tärkeimmäksi nuorten asioiden tuntemisen ”pintaa syvemältä”. Toinen työntekijä vastasi seuraavasti kysymykseeni siitä, mitä omaohjaajasuhteen pitäisi nuorelle tarjota:

No kyllä se on se turvallisuus ja luottamus...Ja sitte sitä tukea...sillon ku se nuori sitä tarvii...ja tota, sit se riippuu hirveesti nuorelta että...jotkut nuoret millä on jo verkostoa ympärillään ennestään niin ei ne enää semmosta uutta, läheistä suhdetta aikuiseen niinku tartte, mutta sitte jotkut voi olla semmosia että ne niinku tarttee nimenomaan sitä, että et se on hyvin kirjavaa niinku se et miten syvä siitä suhteesta niinku tulee... (T)

Nuoret toivovat omaohjaajalta ensisijaisesti neuvoja ja tukea arjessa. Varsinkin suurissa elämänmuutoksissa omaohjaajan tuki ja apu on tärkeä. Yksi nuorista totesi, että hänellä on vain kaverit ja nuorisokoti, joten luotettavan ja välittävän aikuisen merkitys on hänelle suuri. Omaohjaajan odotetaan osaan auttaa tilanteissa, joissa nuori ei itse tiedä mitä tehdä.

No varmaan ensimmäiseks nuori tarvii vaan sitä apua. Koska sitä on aivan pihalla...ja muutenki ku se tietää enemmän noista käytännön asioista...Siltä nyt voi itse asias kysyä melkein kaikkea... (N)

...että jos mulla on joku...mitä mä en ite pysty selvittämään joku asia, niinku en pysty ratkasemaan jotain ongelmaa niin sitte...niinku...oottaa siltä ohjaajalta et se niinku pystyy auttamaan niissä ...(N)

Yksi nuorista korosti omaohjaajan tärkeäksi tehtäväksi ihan vain olemista. Tärkeää on se, että omaohjaaja on olemassa, läsnä ja kiinnostunut nuoren asioista.

...mun mielestä se on niin paljon muutakin kun ne lahjat ja lahjojen ostamiset ja parturirahan muistamiset ja missä ollaan menossa...siinä on niin paljon enemmän....ku eihän kukaan oo varmaan kirjottanu mihinkään paperille että käykää juttelemasa... että oikeesti kattokaa perään... niinku semmosta oikeeta välittämistä ja kiinnostusta siihe... (N)

Ei niinku niinkään ne et mennään syömään tai...vaan et niinku ON joku...se on kauheen tärkeätä... (N)

Korjaava suhde

Englantilainen perhelääkäri ja psykoanalyttikko Donald Winnicott on luonut käsitteen korjaavasta kokemuksesta. Se on ajatus arjessa mahdollisesta vuorovaikutuksesta joka voi antaa persoonallisuuden kehityksessä häiriintyneelle lapselle korjaavan kokemuksen. Tämän kokemuksen saavuttamiseksi lapsi tarvitsee elämäänsä turvallisen aikuisen, johon hän voi kiintyä. Lastensuojelulaitoksessa tähän pyritään nimeämällä jokaiselle lapsella ja nuorelle omaohjaaja, jonka kanssa lapsi voi muodostaa kiintymyssuhteen. Puhutaan riittävän tyydyttävästä ihmissuhteesta, joka auttaa lasta eheytyään. (Winnicott 1980, Hermalampi ym. 1985, 30, mukaan)

Nuoruudessa käydään psykoanalyttisten teorioiden mukaan (Adelson 1980, Laurilan 1999 mukaan) läpi regressiivisiä vaiheita. Tämä antaa nuorelle mahdollisuuden kokemuksiin, jotka korjaavat lapsuuden vaurioita. Regressioon voi kuulua myös juurien etsintää, kaipausta ja varhaisempiin ihmissuhteisiin ja olosuhteisiin palaamisen tarvetta. Blossin mukaan nuoruusvaiheen regressio mahdollistaa lapsuuden traumojen jälkien käsittelyn. Nuori pystyy kohtaamaan ahdistuksen ja syyllisyyden uudella tavalla ja pystyy nyt käsittelemään näitä tunteita. Kun nuori kohtaa lapsuuden traumansa, se auttaa häntä itsenäistymisessä. (Laurila 1999, 48)

Työntekijöiden (2) mielestä on vaikea sanoa, kuinka hyvin korjaavan suhteen luominen onnistuu nuorten kanssa. Toinen asiaa kommentoineista työnteki-

jöistä sanoo jokaisen nuoren olevan hyvin erilainen ja asioihin vaikuttaa niin monet tekijät, että on vaikea sanoa, mikä on omaohjaajasuhteen vaikutusta ja ansiota. Toinen työntekijä mietti, että jonkinlainen korjaava suhde saattaa syntyä, mutta oli sitä mieltä, että sen syntyminen olisi helpompaa jos nuori olisi nuorempi saapuessaan nuorisokotiin.

Omaohjaajasuhteeseen vaikuttavia tekijöitä

Omaohjaajan keskeisimmäksi tehtäväksi työntekijät nostivat aiemmissa vastauksissa suhteen luomisen nuoreen. Tämän suhteen luominen ei ole aina, jos koskaan, helppoa. Kysyin heiltä, mitkä asiat voivat vaikeuttaa suhteen muodostamista. Yksi työntekijöistä totesi, kuten aiemmin jo mainitsin, vaikeudeksi sen, että nuori ei saa vanhemmilta lupaa kiinnittyä nuorisokotiin. Tämä vaikuttaa omaohjaajan ja nuoren suhteeseen. Toinen työntekijä arveli mahdollisia vaikeuksia aiheuttavan nuoren ja omaohjaajan hyvin erilaiset luonteet, mutta ei ole itse kokenut, että tällaisia vaikeuksia olisi ollut. Kolmas työntekijä pohti paljon alun sijoitusvaiheen merkitystä suhteen luomisessa. Ihannetilanne olisi, että nuori tulisi huolellisesti valmistellun sijoitusprosessin myötä ja oli ehtinyt käydä tutustumassa nuorisokotiin ja tulevaan omaohjaajaansa. Käytännössä kuitenkin saattaa tulla tilanteita, jolloin nuori sijoitetaan nuorisokotiin äkillisesti ja omaohjaajaa ei ehkä ole edes vielä nimetty tai omaohjaaja saattaa olla esim. lomalla. Tällaisessa tilanteessa nuoren kriisitilanne ikään kuin jatkuu vielä nuorisokodissakin. Omaohjaajan poissaolo sijoituksen alkuvaiheessa pitkittää suhteen muodostamista.

Nuoren tullessa nuorisokotiin, valitsee johtaja ja erityistyöntekijä yhteistyössä henkilökunnan kanssa hänelle omaohjaajan. Yhtenä pohdittavana asiana on omaohjaajan sukupuoli. Esimerkiksi jos poika on kasvanut naisvaltaisessa ympäristössä, voi mies omaohjaaja olla hänelle hyväksi.

...me sillä tavalla aina mietitään niitä nuoren taustoja vähä ennen, että minkälaisia on ollut sitte esimerkiksi isäsuhde taikka äitisuhde, että oisko hyvä kenties olla nainen omaohjaajana ja antais sitä naisen mallia, ei niinkään äidin mallia, mutta sellasta naisen mallia, enemmänki ku sitte isän mallia... (T)

Kaksi kolmesta työntekijästä näkisi sukupuolen vaikuttavan omaohjaajasuhteeseen. Miesten kokemusten perusteella tyttöjen on helpompi hoitaa

asioitaan naistyöntekijöiden kanssa, eivätkä kertoneet kaikesta miespuoliselle omaohjaajalle. Naistyöntekijä taas oli kokenut, että sukupuoli ei ole merkittävässä osassa omaohjaajasuhteessa. Alussa suhteessa voi olla tietty jännitystä jos nainen on pojan omaohjaaja, mutta loppujen lopuksi suhteista on muodostunut hyviä. Nuorista yksi uskoi, että varsinkin lapsikylistä tulleille pojille miesohjaaja voisi olla hyväksi ja että pojat eivät välttämättä muutenkaan halua naisomaohjaajaa. Yksi nuori totesi, että kun omaohjaajan kanssa on niin paljon tekemisissä niin sukupuoli ei enää ole merkittävässä roolissa. Yksi nuori totesi, että kaikki tiedot kirjoitetaan kuitenkin ”rapsaan”, niin miksi ei sitten puhuisi niistä omaohjaajalle suoraan.

Omaohjaajasuhde eroaa muista suhteista nuorisokodissa

Kaikki työntekijät sanoivat haastattelussa, että suhde omaan nuoreen eroaa suhteesta muihin nuoriin. Yksi sanoi tuntevansa enemmän vastuuta omasta nuorestaan ja suhteen muodostuvan erityislaatuinen yhdessä vietetyn ajan kautta. Hänen mukaansa tasapuolisuus joskus kärsii, kun omalle nuorelle saattaa joskus antaa helpommin periksi kuin muille nuorille. Toinen työntekijä taas koki, että omaohjaajana täytyy joskus olla tiukempi omalle nuorelleen ja luotava rajoja, jolloin muut ohjaajat ”voi olla tavallaan kiltimpiä siinä taustalla”. Toisaalta hänkin on sitä mieltä, että joskus omaa nuorta lellingi vaikka nuori ei sitä olisi ansainnutkaan. Hänen mukaansa kokemuksen kautta oppii, mitä voi tehdä ja mitä ei ja jotain kahdenkeskisiä ”extra juttuja” on hyvä joskus järjestää. Kolmas työntekijä sanoo omaohjaajan ja nuoren erilaisen suhteen näkyvän mm. siinä, että nuori tulee itse juttelemaan ja kertomaan asioistaan. Kaksi työntekijöistä toi esiin, että kaikkiin nuoriin tulisi kuitenkin suhtautua tasapuolisesti.

Kaikkien nuorten vastauksista heijastui tyytyväisyys omaohjaajasuhteeseensa. Jokaisen mielestä juuri hänen omaohjaajansa on hyvä omaohjaaja ja ymmärtää häntä parhaiten. Tämä tukee teoriaa, jonka mukaan lapsella ja nuorella on mahdollista kiinnittyä satunnaisesti valikoituneeseen aikuiseen, kun tämä syventyy hänen asioihinsa ja huolehtii niistä ja osoittaa myönteisiä tunteita (Kyrönseppä&Rautiainen 1993, 102).

6.5 Omaohjaajamenetelmän kehittäminen

Ihanneomaohjaaja

Kysyin työntekijöiltä millaisia omaohjaajia he haluaisivat tai toivoisivat olevansa ja mikä saattaa olla tälle esteenä. Yksi työntekijä toivoi, että nuorelle jäisi jotain oppeja, mitä hän voisi myöhemmissä elämänvaiheissa muistella ja toivoisi nuorelle jäävän positiivisia tunteita. Toinen työntekijä haluavansa olla luotettava ja läsnä. Puitteet ovat hänen mielestään kunnossa, mutta esteeksi saattaa joskus nousta oma jaksaminen, väsyneenä ei aina jaksakaan tehdä työtä niin laadukkaasti kuin toivoisi. Henkilökohtaiseksi kehityshaasteekseen hän nimeää jämäkkyyden lisäämisen, joskus antaa liian helposti periksi. Kolmas työntekijä nostaa esiin yhteisen ajan merkityksen oman nuoren kanssa. Hän haluaisi antaa nuorelle paljon enemmän kahdenkeskistä aikaa ja sanoo, että nuoren kanssa nuorisokodin ulkopuolelle lähteminen voi olla antoisaa, sillä nuori on erilainen toisessa ympäristössä. Tällainen kahdenkeskinen aika vaatii työntekijältä suunnittelua ja panostusta.

Tämmösiä yhdessä niinku harrastamista ja olemista ja sitte vaikka...elokuvissa käyntiä mahdollisimman paljon, paljon paljon enemmän nuorelle sitä henk.koht aikaa...siihen kuitenkin on mahdollisuus mutta että se on kuitenkin suunniteltava ja mietittävä...siihen käytettävä omaa energiaa...(T)

Ihanteellista omaohjaajasuhdetta työntekijät pohtivat seuraavasti:

...semmosta tiettyä aitoutta siihen kuuluu...työtä tehdään omalla persoonalla...(T)

...niitä voi olla tietysti hyvin erilaisia toimivia suhteita, että semmonen niinku että siinä osais tarpeeks lähellä olla, sen nuoren elämässä....tai sopivan lähellä... (T)

Tässä arjessa on kumminkin niin paljo semmosta juttua että...tulee nuorilleki annettua sitä palautetta, arkee huolehditaan; onko läksyt tehty ja siivottu ja semmosta, niinku semmosta kontrollia, että sitte pääsis niinku ihan vaihtamaan siitä pois että sitte vastapainoksi jotain mukavaa. (T)

Nuorista yksi totesi, että hänellä on nyt aika lailla ihanneomaohjaaja, koska tämä ymmärtää häntä ja hänen elämänsä niin paljon. Yksi nuori sanoi omaohjaajan olevan ”semmonen keltä saa aina tahdon läpi”. Hän kertoi, että

hänen omaohjaajansa ei anna aina periksi vaan hänen täytyy alkaa kinuaan asioita omaohjaajalta ja silloin tahtaan ei ainakaan saa läpi. Hän totesi kuitenkin, että hänen omaohjaajansa on tosi reilu, että tälle riittää kun vaan nuori hoitaa hommansa hyvin. Yksi nuorista pohti ihanneomaohjaajan ominaisuuksia näin:

...semmonen huumorintajunen, niinku että ymmärtää nuoria, mutta sitten kuitenkin se, että se ei niinku tuu samalle tasolle..ku se nuori..niinku että se yrittää olla se nuori, vaan se pitää erottua kuitenkin että kasvari on se aikuinen ja sillee että siltä tulee välillä sitä asiaakin eikä vaan sitä läpänheittoa...ja tämmöstä...ja se just että jos mulla on joku...mitä mä en ite pysty selvittämään joku asia, niinku en pysty ratkasemaan jotain ongelmaa niin sitte...niinku...oottaa siltä ohjaajalta et se niinku pystyy auttamaan niissä ...(N)

Työnohjaus

Omahoitajan on oltava tarpeeksi lähellä nuorta ja toisaalta kuitenkin osattava arvioida tilannetta kokonaisuutena. Omahoitaja joutuu laittamaan persoonansa likoon ja kohtaamaan avuttomuuden, syyllisyyden ja pettymyksen tunteita työssään. Jotta omahoitaja jaksaisi työssään tämän kaiken keskellä, on kahdenkeskinen työnohjaus usein tarpeen. Omahoitajasuhteen työnohjauksen tarkoituksena on auttaa omahoitajaa ymmärtämään nuoren ominaislaatua, tukea omahoitajaa kehittämään luottamuksellista suhdetta nuoreen ja auttaa vastaamaan tämän tarpeisiin sopivilla huolenpidon muodoilla. Lisäksi työnohjaus pyrkii tukemaan omaohjaajaa rankaisemisen tai hylkäämisen halun voittamisessa ja tukea omahoitajaa jaksamaan työssään. (Kyrönseppä & Rautiainen 1993, 107)

Vaajakosken SOS-nuorisokodissa järjestetään yhteistyönohjausta ja lisäksi työntekijöillä on mahdollisuus yksilötyönohjaukseen. Yksilötyönohjaukseen hakeutumisen perusteeksi ei vaadita mitään kriisiä, vaan työntekijä saa sitä pyytäessään. Kaksi haastattemistani työntekijöistä oli käyttänyt yksilötyönohjausta. Toinen heistä oli käyttänyt sitä joskus säännöllisesti, kerran kuukaudessa, nykyään vähemmän. Toinen taas oli käyttänyt yksilötyönohjausta kun oli omaohjaajasuhteessaan joutunut työskentelemään vaativien ja isojen asioiden kanssa. Asioista puhuttiin työyhteisössäkin, mutta työntekijä

koki, että työkavereitakaan ei voi liikaa kuormittaa, sillä jokaisella on omat asiansa. Yksi työntekijöistä ei ollut kokenut tarvetta yksilötyönohjaukseen eikä siis näin ollen ollut koskaan sitä käyttänyt.

...sillon kävin henkilökohtasessa työnohjauksessa, ku siinä oli aika isoja juttuja joiden kans painiskeli. Porukallaki puhuttiin, mutta ku ei sitte voi taas kuormittaa toisiakaan, että jokasella on omia... (T)

...mulla ei yksilötyönohjausta oo ollu koskaan, enkä mä oo kokenu että olisin tarvinnu sitä ainakaan vielä... (T)

Yhteistöyönohjaukseen otti kantaa kaksi työntekijöistä, jotka molemmat totesivat niiden hyödyn vaihtelevaksi; jotkut työnohjukset ovat olleet hyödyllisiä, jotkut turhia. Toinen työntekijöistä näki hyvänä, että nyt yhteistöyönohjouksessa on käsitelty työyhteisön ilmapiiriä. Hän näki, että se on asia josta kannattaa huolehtia. Yhteistöyönohjouksessa on usein käyty läpi lähinnä nuorten asioita. Tällaisen työnohjouksen tarve on vaihtelevaa riippuen nuorten tilanteesta. Yksi työntekijöistä totesikin työnohjouksen joskus menneen vähän ”peukaloiden pyörittelyksi”. Hänen mielestään työnohjouksessakin voisi olla joskus taukoa, jos varsinaista tarvetta ei ole tai voitaisiin miettiä jotain uuden tyyppistä työnohjausta.

Palaute työyhteisössä

Jo harjoitteluni aikana joidenkin työntekijöiden kanssa nousi puheenaiheeksi palautteen saaminen, antaminen ja sen vaikeus työyhteisössä. Tekemissäni työntekijöiden haastattelussa nousi esiin myös palautteen vähyys nuorisokodin työyhteisössä. Kahdessa kolmesta työntekijän haastattelusta puhuttiin palautteesta ja sen merkityksestä työssä. Toinen työntekijöistä koki palautteen vähyden siten, että jokaiseen työntekijään luotetaan ja kullekin annetaan tilaa tehdä työnsä omalla tavallaan. Hän toteaa kuitenkin, että jossain tilanteissa palautetta kaipaisikin, nimenomaan positiivista ja joskus negatiivistakin, jos itse on jotenkin sokaistunut omalle toiminnalleen. Molemmat työntekijöistä kertovat saavansa kehittäväkin palautetta työstään johtajalta, lähinnä vuosittaisessa kehityskeskustelussa.

Toinen työntekijöistä totesi myös, että palautteen vähyys toisaalta osoittaa luottamusta työntekijöitä kohtaan, mutta kokee kuitenkin, että työstään tarvitsisi enemmän palautetta, sekä negatiivista että positiivista. Antoisin palaute tulee hänen mielestään suoraan nuorilta, mutta myös työyhteisön sisällä pitäisi oppia antamaan palautetta. Palautteen antaminen on nostettu työnohjauksessa esille, mutta se ei kuitenkaan ole lähtenyt luonnollisella tavalla sujumaan käytännössä. Toisaalta palautteen vähyys voi osoittaa sitäkin, että työyhteisön arvot ja tavoitteet ovat yhtenäiset, kuten toinen työntekijöistä sanoi: ” kylhän me niinku tiedetään miten meidän pitäis toimia”. Kuitenkin omaohjaajan työssä pitää tehdä joskus vaikeitakin ratkaisuja ja miettiä vaikeita kysymyksiä ja silloin olisi hyvä myös saada palautetta toiminnastaan.

...no ei oikeestaan, mun mielestä meillä on sillä tavalla aika, jokainen kyllä annetaan tehdä, aika lailla omalla tavallaan että, omalla tyyliillään että...(T)

...Aika vähän loppujen lopuks, että se on meillä semmonen ikuisuuskysymys, varmaan jokainen haluais monta monta kertaa enemmän että, niin positiivista ku negatiivistaki. Ei osata sitä antaa ja kuitenkin tämmösessä työssä se ois hirveen tärkeätä, että oikeestaan kaikista antosin palaute tietysti mitä tulee niin se tulee nuorilta suoraan...porukallakin on mietitty että, ollaan todettu että huonosti, tai että heikosti palautetta annetaan, mutta se ei koskaan vaan oo oikeen lähteny siitä sitte... (T)

Sekä palautteen antaminen että vastaanottaminen ovat haastavia, mutta senkin oppii kokemuksen kautta. Palautteen kautta voi nähdä asioita eri kantilta tai vahvistaa vallitsevia näkemyksiä. Tehdystä työstä saatu palaute voi pitää yllä motivaatiota ja ohjata työntekijän kehitystä. Palautteen tulisi olla rakentavaa ja perusteltua. Palautteen myötä on mahdollista saada vahvistusta tai muutosta johonkin toimintatapaan. Jatkuva, systemaattinen ja monipuolinen palaute on edellytys hyviin tuloksiin pääsemiseen. (Viestimme välittömästi 2002, 25-26) Työntekijät ovat kaikki erilaisia ja heille voi antaa palautetta eri tavoin. Esimerkiksi tehtäväorientoituneen työntekijän kohdalla esimies voi antaa paljon vastuuta ja tukea itsenäisyyttä kun taas läheistä suhdetta esimieheen kaipaava työntekijä odottaa suoraan palautetta ja hyväksyntää. Työyhteisön ilmapiirin ja vuorovaikutuksen monimuotoisuus tarjoaa myös työntekijälle kaivattua palautetta. Palaute lisää työmotivaatiota silloinkin, kun työn tulokset eivät ole heti nähtävissä. (Puttonen 1993, 43)

Tiedonkulku ja päätösten teko

Keskeiseksi kysymykseksi omaohjaajamenetelmän käytännön toimimisen kannalta nousi haastattelujen pohjalta tiedonkulku nuoren asioista omaohjaajan ja muun työyhteisön välillä. Omaohjaajan ollessa lomalla tai pidemmällä vapailla tms. täytyy nuoren kuitenkin pystyä hoitamaan asioitaan ja arjen täytyy sujua. Silloin nousee esiin kysymys, kuka voi tehdä nuorta koskevia päätöksiä omaohjaajan ollessa pois ja kuka on vastuussa. Lähtökohtana on se, että omaohjaaja tietää nuorensa asiat ja tiedottaa niistä muulle henkilökunnalle. Omaohjaaja pyrkii yhdessä nuoren kanssa miettimään tämän asioita ja hoitamaan ne pääsääntöisesti.

...kun kolmivuorotyötä tehdään tässä niin jokasen aikuisen täytyy tietyllä tasolla tietää asiat ja pystyä tekemään ne, jos on sellasia tärkeitä päätöksiä mitä pitää tehdä, mutta että lopullinen vastuu on tavallaan sillä omaohjaajalla, että joka mieltii sitte nuoren kans niitä juttuja...(T)

Aina tulee kuitenkin tilanteita, että omaohjaaja ei ole paikalla ja arjen on sujutava siitä huolimatta. Tässä tilanteessa voi tulla esiin omaohjaajan ”reviiri”. Toinen omaohjaaja voi kokea hänen varpailleen astumisena sen, kun joku muu tekee hänen poissa ollessaan päätöksiä hänen nuorensa asioista. Toinen taas ajattelee, että kaikki työntekijät ovat paikalla kaikkia nuoria varten ja joskus ollaan turhankin tarkkoja siitä että ei astuta toisen varpaille hänen nuorensa asioissa.

...tietysti tulee paljon semmosia, niinku varpaille astumisia ja semmosia, että, nimenomaan sillon ku omaohjaaja on vapaila..niin tota..joku muu ohjaaja on tehnyt sitte päätöksen, että voi hankkia esimerkiksi kengät, sitte tällä omaohjaajalla onkin nuoren kanssa joku sopimus, että niitä ei vielä hankita, mutta niitä aina pyritään sitte aina niitä ratkasuja siirtämään aina sinne ku se omaohjaaja tulee töihin... (T)

...sitte ku meillä on työyhteisössä ilmapiirissä vähä semmosta että jos sä hoidat jonku asiaa, ei tietenkään, mitä on sovittu että hoidetaan omaohjaajan kanssa, mutta jos on vaikka sillä tavalla, aina sillä tavalla kauheen varovaisia on porukka ettei astu toisen työn varpaille sillä lailla, ehkä vähä liikaaki että kaikkihan me ollaan täälä kaikkia varten...(T)

Eniten tämä tietenkin vaikuttaa nuoriin ja heidän elämäänsä, sillä kyse on heidän asioistaan. Yhdellä nuorella oli selkeä kokemus siitä, kuinka asioita jää hoitamatta kun omaohjaaja on poissa ja muut työntekijät eivät tiedä hänen asioistaan tai eivät halua tehdä päätöksiä, jotka kuuluisivat omaohjaajalle.

...siinähan tulee just sit ongelmia ku suurin osa näistä työntekijöistä joita täällä on luulee et suurin osa, niinku pitää sopia omaohjaajan kans, ja koska ne ei sit tiedä niistä asioista yhtään mitään...pitää vaan sopia omaohjaajan kanssa ja sit ku se ei oo töissä niin sit kaikki menee ihan päin mäntyä... (N)

Työntekijällekin tämä on hankala tilanne. Jos tieto nuoren asioista ei ole kulkenut kaikille, on työntekijän vaikea tehdä ratkaisuja. Kyseessä on tilanne, jossa työntekijän on mietittävä uskooko hän nuoren sanaan asiassa, josta hän itse ei tiedä. Jotkut nuoret voivat tällaisessa tilanteessa pyrkiä käyttämään tilannetta hyväkseen kun huomaavat, että muut eivät tiedä miten asia oikeasti on. Toisaalta on erittäin harmillista nuoren kannalta, jos hän puhuu totta eikä saa asioitaan hoidetuksi, koska hänen sanaansa epäillään. Erään työntekijän mukaan tällaiset tilanteet oppi ajan myötä huomaamaan ja nuorista oppii tuntemaan, kuka voisi yrittää ”vetää välistä”.

...asioiden muistamiset, ne on hirveen tärkeitä, että niissä monesti unohtuu joku juttu ja nuoret aika äkkiä sitte ottaa herneet nenään, että eikö se hitsi oos itä kertonu...ne on nuorelle tärkeitä juttuja vaikka se itestä ei tuntuis... (T)

jos jää vapaille niin sillan ei välttämättä se viimeinen tieto oo aina kaikilla, vaan pitää malttaa oottaa että se omaohjaaja tulee töihin, ja nää on tietysti semmosia paikkoja millon nää nuoret, jos ne haluaa yrittää tämmösiä välistävetoja nii niitähän ne sit kokeilee sillan ku se omaohjaaja on lomilla.. (T)

Yksi nuorista oli kuitenkin sitä mieltä, että asiat sujuvat, vaikka omaohjaaja ei olisikaan paikalla.

...kaikki kasvarit kuitenkin tuntee kaikki nuoret niin sille sitte voi ihan muidenki kans..muilta kysyä ja tälle ja näin.. et on nekin sillee ihan kuitenkin perillä kaikkien asioista... (N)

Kolmas nuori taas kokee asioiden sopimisen ja järjestämisen vaikeutuvan omaohjaajan ollessa poissa. Omaohjaajan kanssa yhteistyötä tekevä erityistyöntekijä on käytettävissä, mutta ei korvaa omaohjaajaa.

...jos on vaikka kyse viikonlopusta niin asioista on vaikee sopia. voihan Pirkon ja Pasinki (erityistyöntekijä ja johtaja) kans jutella mut ei se oo sama asia... (N)

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tutkimus osoitti, että omaohjaajamenetelmää pidetään merkittävänä Vaajakosken SOS-nuorisokodissa. Kaikilla haastateltavilla oli siitä paljon sanottavaa ja kaikki pitivät sitä tärkeänä. Keskeisiksi asioiksi omaohjaajuudessa nousi haastattelujen pohjalta suhteen pitkäjänteisyys, arjen sujuvuus, yhteinen aika ja jo pelkkä olemassa olo. Nuori tarvitsee aikuisen joka on kiinnostunut hänen asioistaan, kuuntelee, ymmärtää ja on olemassa. Keskeistä on nimenomaan nuoren ja omaohjaajan välinen suhde. Tähän suhteeseen olivat kaikki nuoret tyytyväisiä. Omaohjaajan kanssa voi heidän kokemuksensa puhua avoimesti ja tulla kuulluksi. Kyrönsepän ja Rautiaisen (1993, 102) mukaan omaohjaajan kiinnostus ja perehtyminen nuoren asioihin mahdollistavat molemminpuolisen tunnesuhteen syntymisen, vaikka omaohjaajalla ja nuorella ei ole mahdollisuutta valita toisiaan. Haastattelut tukevat tätä teoriaa; nuorten mielestä juuri oma omaohjaaja ymmärtää häntä parhaiten ja omaohjaajasuhde on toimiva. Nuorille tärkeää on kokemus siitä, että aikuinen kuuntelee ja on aidosti kiinnostunut ja osaa auttaa ja neuvoa pulmatilanteissa kun nuori ei itse tiedä mitä pitäisi tehdä.

Nuoret toivoivat enemmän yhteistä aikaa omaohjaajan kanssa. Lähes jokaisessa haastattelussa kerrottiin omaohjaajan ja nuoren yhteisiin hetkiin kuuluvan yhdessä syöminen joskus nuorisokodin ulkopuolella. Nuorten haastatteluista nousi kuitenkin esiin toive, että vastaavia juttuja olisi enemmän, eikä välttämättä aina vain niitä totuttuja juttuja, syömistä ym. Yksi nuori ehdotti, että joskus vietettäisiin kokonainen päivä yhdessä omaohjaajan kanssa. Useassa haastattelussa sekä nuoret että työntekijät toivat esiin nuorisokodin ulkopuolelle lähtemisen olevan hyväksi omaohjaajasuhteelle ja nuorelle. Tällainen

nuoren ja omaohjaajan yhteinen aika nuorisokodin ulkopuolella antaa mahdollisuuden suhteen hoitamiseen aivan eri tavalla kuin nuorisokodin ympäristössä. Tällaisen ajan järjestäminen vaatii suunnittelua ja sopimista, mutta on varmasti sen arvoista. Yhteisen ajan suhteen voisi olla hyvä rikkoa vanhoja kaavoja, eikä tyytyä vain niihin vanhoihin totuttuihin yhteisiin tekemiin. Nuoren ja omaohjaajan voisi olla hyvä yhdessäkin ideoida ja suunnitella esimerkiksi yhteistä päivää.

Haastattelujen perusteella omaohjaajasuhteet tuntuvat olevan kunnossa, mutta menetelmässä on myös parannettavaa. Osa nuorista koki asioiden hoitamisen ongelmalliseksi omaohjaajan ollessa poissa. Kolmivuorotyö ja nuorten koulunkäynti ja muut menot aiheuttavat sen, että voi mennä pitkiäkin aikoja, että omaohjaaja ja nuori eivät näe toisiaan. Tästä voi seurata hankaluutta kun nuoren olisi sovittava asioitaan, esimerkiksi viikonlopun menoja tai rahan käyttöä tms. Tiedon kulku omaohjaajan ja muun henkilökunnan välillä on tällaisissa tilanteissa tärkeää. Työntekijä joutuu miettimään joissakin tilanteissa, mitkä päätökset voi tehdä vain omaohjaaja ja mitä voi päättää vuorossa oleva työntekijä jos omaohjaaja ei ole asiasta maininnut. Arjessa tulee eteen yllättäviä tilanteita ja kaikkea ei voi koskaan ennakoida. Kuten yksi työntekijä sanoi, on nuortenkin hyvä oppia, että asioita on joskus järjesteltävä ja suunniteltava eikä kaikki hoidu aina heti. Tärkeää olisi kuitenkin, että jos nuori itse on pyrkinyt hoitamaan asiansa ajoissa, tulisi työntekijät myös vastaan. On valitettavaa jos nuori joutuu tällaisessa tilanteessa kärsimään henkilökunnan tiedonkulun katkoksista ja seuraavalla kerralla nuori voi kokea turhaksi yrittää itse suunnitella asioitaan jos ne eivät sitten kuitenkaan suju. Jottei liikaa korostuisi tiedonkulun katkokset, on muistettava, että usein asiat myös sujuvat. Nuoren mieleen voi helposti vaan jäädä juuri se kerta tai ne kerrat kun hänellä on jäänyt jokin asia tekemättä tai saamatta ja hän on joutunut pettymään.

Varaomaohjaaja menetelmä on otettu käyttöön omaohjaajan tueksi ja auttamaan juuri edellä mainituissa tilanteissa. Varaomaohjaajan tulisi tietää asioista kun omaohjaaja ei ole paikalla. Käytännössä varaomaohjaajamenetelmä ei kuitenkaan toimi. Nuorista yksi ei muistanut kuka hänen varaomaohjaajansa on ja kaksi muutakin totesi, ettei varaomaohjaajaa käytännössä käytetä.

Omaohjaajan ollessa pois, pyritään asiat hoitamaan jonkun työntekijän kanssa, eikä varaomaohjaaja tittelillä ole tässä tilanteessa mitään merkitystä. Mielestäni varaomaohjaajan roolia voisi joko tehdä näkyvämmäksi ja selkeämmäksi tai miettiä systeemin poistamista käytöstä kokonaan.

Palautteen antaminen työyhteisössä nousi esiin kahdessa työntekijän haastattelussa ja jo harjoitteluajanani siitä oli joidenkin työntekijöiden kanssa puhetta. SOS-nuorisokodin työyhteisössä palautteen antamisesta ei ole tullut luontevaa toimintaa ja työntekijät miettivät, että palautetta voisi olla hyvä saada enemmän. Sekä palautteen vastaanottaminen että palautteen antaminen ovat asioita, joita joutuu opettelemaan. Opiskelijana voin sanoa tämän kokemuksesta. Palautetta on hyvä saada sekä onnistuneista että pieleen menneistä asioista, mutta palautteen voi muotoilla monella tapaa. Palaute ei ole mitään syyttelyä ja vikojen etsimistä. Helposti päällimmäiseksi voi jäädä se yksi negatiivinen asia, mikä on sanottu, vaikka muuten oli saanut paljon positiivista palautetta. Siksi myös palautteen vastaanottamista voi joutua harjoittelemaan. Omaohjaajan työ on vaativaa ja sen tulokset eivät ole heti nähtävissä. Sitä tärkeämpää olisikin saada palautetta työstään. Esimiehellä on tärkeä rooli palautteen antamisessa, mutta myös työkaveri voi hyvin todeta välillä, että ”hoiditpa hyvin ton tilanteen”. Pienelläkin kommentilla voi olla yllättävän suuri merkitys.

Tämä opinnäytetyö on ollut minulle tutkimuksen tekemisen opettelua ja sen tutkimuksellista arvoa ei pidä nostaa liian korkealle, mitenkään sen arvoa muuten väheksymättä. Tutkimusta ei voida yleistää ja korostaisin, että nuorisokodin sisälläkin tutkimus kertoo vain haastateltujen mielipiteet, monta mielipidettä jäi kuulematta tässä tutkimuksessa. Tutkimuksen tarkoitus ja tavoite oli tutkia miten omaohjaajamenetelmä nähdään ja mitä siinä voitaisiin kehittää ja siinä se mielestäni onnistui. Toivon tutkimukseni herättävän ajatuksia ja keskustelua SOS-nuorisokodissa. Jos tämä motivoi työyhteisöä miettimään, miten työtä voisi tehdä vielä entistä paremmin, on opinnäytetyöni tavoite saavutettu. Toki myös muissa työyhteisöissä voidaan lukea tutkimusta ja pohtia, miten nämä asiat meillä ovat ja miten ne voisivat olla vielä paremmin.

Itselleni tämä oli ensimmäinen kerta kun toteutan tutkimusta. Voidaan todella puhua oppimisprosessista. Opinnäytetyötä piti aluksi pakollisena pahana, joka on vain tehtävä, että saa sosionomin paperit käteensä. Opinnäytetyöprosessin aikana huomasin kuitenkin, että kyseessä on melko opettavainen tehtävä. Tuskailltuani kauan aihevalinnan kanssa, olin helpottunut kun sain aiheen paperille. Mutta siitä todellinen työ vasta alkoi. Aluksi tuntui hyvin vaikealta hahmottaa, mitä itse asiassa olin tekemässä. Mitä oikein tutkin ja mitä kuuluu tietää, että voin sitä tutkia. Työ helpottui huomattavasti, kun sain teoriarungon hahmoteltua ja haastattelut suunniteltua ja toteutettua. Haastattelut toivat mielenkiintoa työn tekemiseen, sillä pelkkä kirjallisuuteen tutustuminen ei vielä käytännöstä irrallisena anna kovin paljon, haastattelut antoivat syvyyttä ja mielenkiintoa opinnäytetyön tekemiselle tietoon. Välillä opinnäytetyön tekeminen tuntui puuduttavalta, mutta haastattelujen läpikäynti motivoi jatkamaan.

Teemahaastattelun käyttö menetelmänä tässä tutkimuksessa oli mielestäni onnistunut valinta. Valmis haastattelurunko ohjasi haastattelua eteenpäin ja auttoi jäsentämään asioita haastatteluvaiheessa ja myöhemmin haastatteluja purkaessa. Valmiista haastattelurungosta huolimatta haastateltavilla oli kuitenkin tilaa kertoa asioita vapaasti myös suunniteltujen kysymysten ulkopuolelta. Jokaisessa haastattelussa sain lisää varmuutta haastattelijana ja haastattelu tuntui luontevalta vuorovaikutustilanteelta, jossa haastateltava oli kuitenkin pääosassa.

Jos joskus vielä päädyn tekemään tutkimusta, koen tämän tutkimusprosessin olevan hyvänä pohjana. Nyt tiedän mitä asioita kannattaa miettiä ja ottaa huomioon ja ennen kaikkea kuinka paljon kannattaa antaa aikaa tutkimusaiheen pohtimiselle ja sisäistämiseksi; ajattelukin on työtä.

Oli mahtava tunne kesken opinnäytetyön teon havahtua siihen, että minua oikeasti kiinnostaa tämä aihe. Omaohjaajamenetelmä minua kiinnostaa ehkä etenkin siksi, että itse opiskelijana ei suhteellisen lyhyissä harjoitteluissa pääse luomaan vielä sellaista suhdetta nuoriin. Harjoittelijana on joutunut miettimään, että onko jopa väärin jos luon läheisen suhteen johonkin nuoreen kun kuitenkin pian lähden pois. Omaohjaajan työssä pitkäjänteisyys ja pysyvyys ovat tärkeitä asioita ja tuovat työlle varmasti aivan erilaista sisältöä kuin mitä ehtii lyhyessä ajassa nähdä.

Mielestäni oli tärkeää tuoda tutkimuksessa esiin nimenomaan nuorten näkökulma. Nuorethan ovat syy koko SOS-nuorisokodin olemassaololle ja omaohjaajamenetelmälle. Työntekijöiden ja nuorten kokemusten kuuleminen samoista asioista eri näkökulmista oli mielenkiintoista. Tutkimusta tehdessä heräsi ajatus tutkia vielä tarkemmin nuorten kokemuksia; yksi mielenkiintoinen aihe olisi tutkia, miten nuoren mielipide ja kokemus omaohjaajasuhteesta muuttuu sijoituksen aikana. Tällainen tutkimus vaatisi enemmän aikaa, mutta olisi varmasti mielenkiintoinen.

Tutkimustulokset vastasivat aikalailta odotuksiani. Osittain tämä johtuu siitä, että tunsin paikan jo ennestään, joten useat haastatteluissa puhutut asiat olivat nousseet esiin jo harjoitteluni aikana. Itse odotin, että työntekijöiden vastauksissa nousisi vahvemmin esiin työssä jaksaminen ja omaohjaajatyön raskaus. Kuitenkaan se ei työntekijöiden vastauksissa painottunut, vaikka siitä mainittiinkin. Ilmeisesti tämän hetkinen tilanne nuorisokodilla on sen verran ”seesteinen”, että omaohjaajatyön raskaus ei ole päällimmäisenä mielessä. Näkisin myös, että tämä osoittaa työympäristönkin tukevan jaksamista. Kuten jo aikaisemmin tutkimuksen luotettavuutta käsitelleessä kappaleessa totesin, on mahdollista, että aiempi harjoitteluni on vaikuttanut tutkimukseen. On mahdotonta sanoa, mitkä seikat ovat vaikuttaneet ja millä ei ole ollut merkitystä tutkimustuloksiin. Jätän lukijan vastuulle muodostaa oman mielipiteensä siitä, kuinka tämä on voinut vaikuttaa. Itse pidän tärkeänä sitä, että tutkimus välittää haastateltujen mielipiteet sellaisina kuin he itse ovat ne sanoneet. Olen välttänyt tekemästä tulkintoja raportointivaiheessa. Tavoitteena on ollut kertoa, mitä vastaajat ovat todella asioista sanoneet, eikä mitä odotin heidän sanovan.

Työ on vaatinut pitkäjänteisyyttä ja oma-aloitteisuutta. Olen tyytyväinen omaan työhöni ja siihen, että olen ottanut itseäni niskasta kiinni silloinkin kun asiat eivät ole sujuneet ja työ on ollut vaikeassa vaiheessa eikä mikään tunnu etenevän. Opinnäytetyön tekemiseen käyttämäni ajanjakso on ollut kasvattavaa aikaa kaikin puolin. Opintojaan viimeistelevän opiskelijan elämä on täynnä stressiä ja suuria muutoksia ja vaikka nämä muutokset olisivat positiivisiakin, vievät ne silti voimia. Jossain vaiheessa ajattelin, että jos joskus tästä selviän, niin selviän kyllä mistä vaan. Toisinaan taas työ sujui paremmin ja huomasi, että kyllähän tämä tästä valmistuu ennemmin tai myöhemmin ja asiat järjes-

tyy. Opinnäytetyö on pyörinyt mielessäni nyt monta kuukautta ja sitä voisi varmasti muokata ja korjalla pitkään, mutta joskus on päätettävä, että se on valmis ja nyt on tullut sen aika.

LÄHTEET

Araneva, M. Lapsen oikeuksien yleissopimus, teoksessa Törrönen, M. (toim.) 2001. Lapsuuden hyvinvointi. Yhteiskuntapoliittinen puheenvuoro. Pelastakaa lapset.

Bardy, M., Barkman, J. & Janhunen, T. (toim.) 2000. Elämäni tarina. Lukemisto lapsuuden kokemuksista lastenkodissa ja perhehoidossa. Stakes. Helsinki: Erikoispaino Oy.

Hermalampi, R., Kallioma, J., Kyllönen., Kyrönseppä, U. & Päivärinta, M. 1985. Rajat ja rakkaus. Varhaisessa vuorovaikutuksessa häiriintyneiden lasten ja nuorten laitoshoidon kehittämissuorin kuvaus Naulakallio vastaanottokodissa. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 1984. Merkityksen ongelma haastattelututkimuksessa. Jyväskylän yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisuja A 3/1984.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2000. Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2004. Tutki ja kirjoita. Jyväskylä: Gummerus.

Kyrönseppä, U & Rautiainen Juha-Matti. 1993. Lapsi laitoksessa. Porvoo: WSOY.

L 1983/683. Lastensuojelulaki.

Lastensuojelu 2005. 2007. Stakes. Viitattu 22.2.2007. Sivu päivitetty 10.11.2006

<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojeluteksti.htm>

Lastensuojelu. 2007. Stakes. Viitattu 22.2.2007. Sivu päivitetty 14.2.2007.

<http://www.stakes.fi/FI/tilastot/aiheittain/Lapsuusjaperhe/lastensuojelu.htm>

Lastensuojelulain kokonaisuudistustyöryhmän muistio. 2006. Viitattu 20.2.2007.

<http://www.stm.fi/Resource.phx/publishing/store/2006/05/hl1147768355553/passthru.pdf>

Laurila, A. Toinen mahdollisuus. 1999. Tampereen yliopisto.

Niemelä, H. Koti SOS-lapsikylässä. Uusi mahdollisuus. 2000. Jyväskylä: Gummeruksen Kirjapaino Oy.

Oja, L. & Virtanen, P. 1998. Antoiko SOS-lapsikylä uuden mahdollisuuden. Helsingin yliopisto: Sosiaalipolitiikan laitos.

Ollila, P. 1996 / Porrassalmi, P. 2006. Omaohjaajan tehtävät SOS-nuorisokodilla.

Piironen, H. (toim.) 2000. Laatukäsikirja. SOS-lapsikylä ry. Jyväskylä: Gummerus.

Puonti, A., Saarnio, T. & Hujala, A. (toim.) Lastensuojelu tänään. 2004. Helsinki: Tammi.

Puttonen, M. 1993. Työyhteisön kehittäminen. Juva: WSOY.

Rikkonen, E. 1984. SOS-lapsikylätoiminnasta Suomessa. teoksessa Gmeiner, H. 1984. Vaikutelmia, ajatuksia, tunnustuksia. Juva: WSOY.

Sosiaaliportin hankesivusto. Lastensuojelun kehittämisohjelma. Viitattu 22.2.2007.

<http://www.sosiaaliportti.fi/lastensuojelu>

SOS-lapsikylä ry:n julkaisemat tiedotteet.

SOS-lapsikylä ry. Viitattu 15.1.2007. <http://www.sos-lapsikyla.fi/>

Taskinen, S. (toim.) 1999. Huostaanotto. Lastensuojelun asiantuntijaryhmän suositus huostaanottoprosessin laatua ohjaaviksi yleisiksi periaatteiksi. Stakes. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tuovila, P. Eheänä elämään. Lastenkoti korjaavana kokemuksena. Projektiraportti. 2001. Suomen kasvatus- ja perheneuvontaliitto ry.

Uusitalo, H. 2001. Tiede, tutkimus ja tutkielma. Johdatus tutkielman maailmaan. Juva: WS Bookwell Oy.

Viestimme välittömästi. 2002. Kunnallinen työmarkkinalaitos.

Vilko-Riihelä, A. 1999. Psyhyke. Psykologian käsikirja. Porvoo: WSOY

Liite 1. Teemahaastattelurunko nuorelle

taustat

- kauanko olet ollut SOS-nuorisokodissa?
- missä olit ennen SOS-nuorisokotia?

1.mitä on omaohjaajuus

- määrittele omin sanoin mitä ymmärrät omaohjaajuudella
- mikä on omaohjaaja?
- onko omaohjaajan tehtävä mielestäsi selkeä?

2.omaohjaaja kasvattajana nuorisokodissa (arjessa toimiminen)

- näkyykö omaohjaajasysteemi jotenkin nuorisokodin arjessa?
- miten omaohjaaja näkyy arjen askareiden opettelussa ja hoitamisessa päivärytmissä, koulunkäynnissä?
- vietättekö yhdessä aikaa? miten? onko aikaa mielestäsi riittävästi? oletko tyytyväinen yhdessä vietettyyn aikaan?
- saatko omaohjaajan käsiisi silloin kun tarvitset? entä jos omaohjaaja on vaikka pidemmällä lomalla tms.?
- onko tässä omaohjaajasysteemissä jotain (muita) käytännön vaikeuksia? että asioita olisi vaikea hoitaa tai ne ei hoidu tms.?

3.omaohjaajasuhde

- jutteletko omista asioistasi omaohjaajallesi? oma-aloitteisesti? (vai tuleeko omaohjaaja juttelemaan ja kyselemään?)
- onko omaohjaajalle helppo puhua?
- onko jostain asioista erityisen vaikea/helppo puhua omaohjaajalle? mistä? miksi? (miten olisi helpompaa?)
- tuntuuko sinusta että voit luottaa omaohjaajaasi?
- tuntuuko sinusta, että omaohjaajasi ymmärtää sinua?(miksi ei? miten se näkyy?)
- mikä merkitys tällä omaohjaajasuhteella on sinulle?

4. omaohjaajuuden kehittäminen

- onko tämä omaohjaajajärjestelmä mielestäsi toimiva? entä onko se tarpeellinen?
- toivotko muutoksia sinun ja omaohjaajasi suhteeseen? mitä voisi olla toisin?
- onko sinun ja omaohjaajasi suhteessa jotain, mitä pitäisi muuttaa/minkä pitäisi muuttua? miten sitä voisi muuttaa? tuntuuko että voit itse vaikuttaa siihen?
- miten omaohjaaja voisi olla enemmän sinulle avuksi/hyödyksi/tueksi..? tai mitä haluaisit saada omaohjaajalta? aikaa,neuvoja...?
- millainen olisi ihanne omaohjaaja?

Liite 2. Teemahaastattelurunko työntekijälle

taustat

- mikä on koulutustaustasi?
- kauanko olet ollut töissä SOS-nuorisokodissa?
- monenko nuoren omaohjaaja olet tällä hetkellä?
- minkä pituinen/pituisia tämän hetkinen omaohjaajasuhde/suhteet on?

1.mitä on omaohjaajuus

- määrittele omin sanoin mitä ymmärrät omaohjaajuudella?
- mikä on omaohjaaja?

2.omaohjaaja kasvattajana nuorisokodissa (arjessa toimiminen)

- miten omaohjaajuus näkyy nuorisokodin arjessa yleisellä tasolla?
- vietättekö oman nuoren kanssa yhdessä aikaa? miten? milloin? oletko tyytyväinen vietetyn ajan määrään/laatuun?
- minkälainen rooli omaohjaajalla on nuoren arjen askareiden opettelu- ja hoitamisessa? entä päivärytmin ja koulun suhteen?
- mitkä asiat voivat helpottaa/vaikeuttaa suhdetta? onko jotain käytännön vaikeuksia? esim. työvuoroista, lomista tms. johtuvaa?

3.omaohjaajasuhde

- mikä merkitys omaohjaajasuhteella on mielestäsi nuorelle?
- uskotko että nuori kokee omaohjaajasuhteen luottamukselliseksi?
- tuleeko nuori helposti puhumaan omista asioistaan? jos ei, niin kuinka aktiivisesti itse haet keskustelua hänen kanssaan?
- onko suhde omaan nuoreen erilainen suhde kuin muihin nuoriin?
- mitkä asiat voivat helpottaa/vaikeuttaa suhdetta?
- mitä omaohjaajasuhteen tulisi tarjota nuorelle?

4.omaohjaajuuden kehittäminen

- mikä on mielestäsi yleisellä tasolla omaohjaajamenetelmän merkitys lastensuojelussa? mitä hyötyä? mitä haittaa?
- entä omaohjaaja menetelmän merkitys nimenomaan SOS-nuorisokodissa? hyödyt/haitat?
- saatko tukea omaohjaajan työhösi? vai koetko jääväsi yksin tehtäväsäsi? millaista tukea kaipaisit?
- keneltä saat tukea? millaista?
- työnohjauksen tarve?
- millainen omaohjaaja haluaisit olla/toivoisit olevasi? onko tämän toteuttamiselle jotain esteitä? mitä?
- millainen olisi ihanne omaohjaajasuhde?

Liite 3. Haastattelusuostumus

SUOSTUMUS

Suostumus koskee Laura Rinkinevan opinnäytetyötä ”Omaohjaajuuden kokemuksia ja kehityshaasteita SOS-nuorisokodissa”.

Pyydän suostumusta haastatteluun ja haastattelun nauhoittamiseen. Kerään haastattelulla aineistoa opinnäytetyöhöni. Nauhoituksen tarkoituksena on taata työn luotettavuus ja oikeellisuus. Käytän nauhoitusta ainoastaan opinnäytetyössäni. Sitoudun tuhoamaan nauhan opinnäytetyön valmistuttua.

___ Suostun haastateltavaksi

___ Suostun siihen, että haastatteluni nauhoitetaan

aika, paikka ja allekirjoitus

Liite 4. Yhteistyösopimus